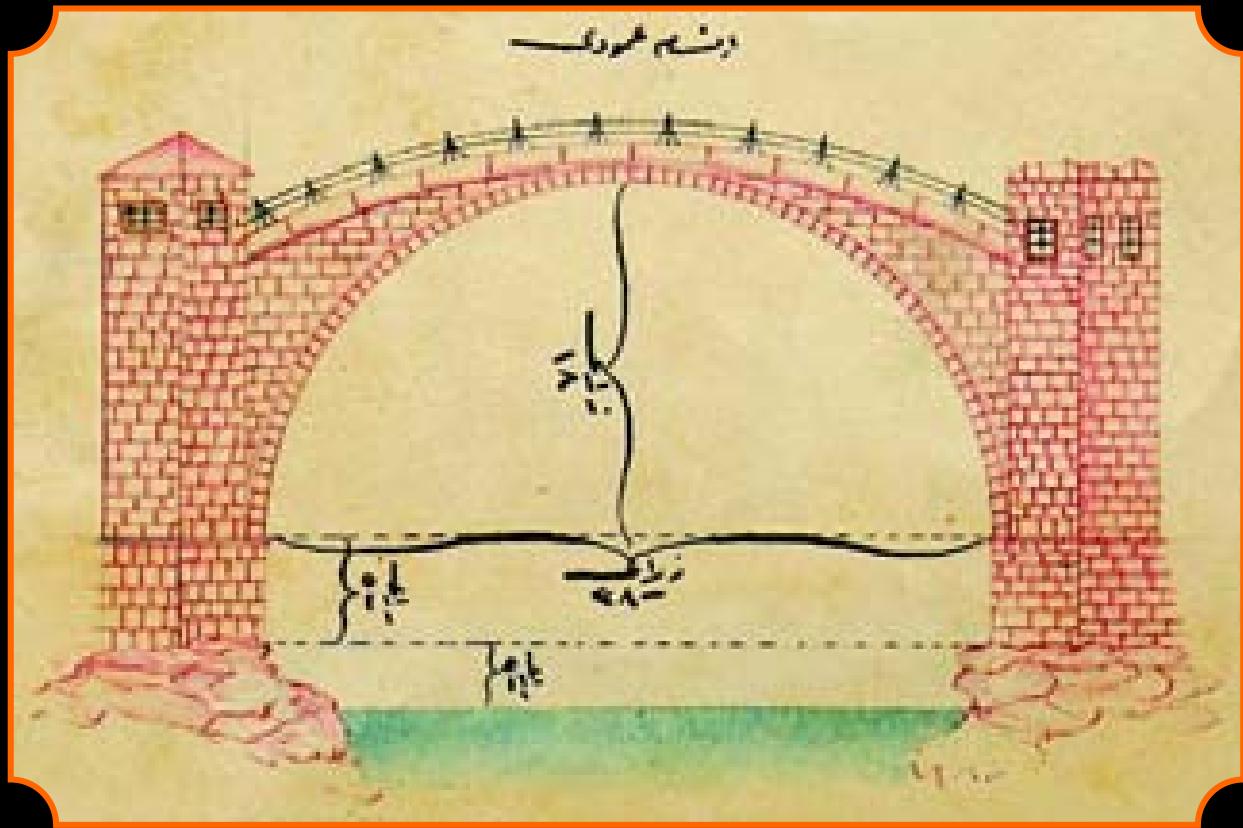

MUSEUM OF HERZEGOVINA MOSTAR
MUZEJ HERCEGOVINE MOSTAR
MOSTAR-HERSEK MÜZESİ

“STARI MOST” U OSMANSKIM DOKUMENTIMA

THE OLD BRIDGE
IN OTTOMAN DOCUMENTS

OSMANLI BELGELERİNDE
MOSTAR KÖPRÜSÜ

MUSEUM OF HERZEGOVINA MOSTAR
MUZEJ HERCEGOVINE MOSTAR
MOSTAR-HERSEK MÜZESİ

“STARİ MOST” U OSMANSKIM DOKUMENTIMA

Priredio: İdris Bostan

THE OLD BRIDGE
IN OTTOMAN DOCUMENTS

Editor: İdris Bostan

OSMANLI BELGELERİNDE
MOSTAR KÖPRÜSÜ

Hazırlayan: İdris Bostan

Mostar, 2010.

IZLOŽBA

Autor: prof. dr. İdris Bostan

Postavka: Muzej Hercegovine Mostar

(Zlatko Zvonić, Ibrica Dizdar i Aner Duraković)

Mjesto: Centar za kulturu Mostar

Datum: 23-30. juli 2008.

Prijevod turskog: Salmir Kaplan

Prijevod bosanski-engleski: Muzej Hercegovine Mostar

Opis izložbe:

19 dokumenata u printanoj obradi dimenzije 55 x 85 cm, trojezično

Organizacija:

Muzej Hercegovine Mostar

u saradnji sa:

Gradskim vijećem Grada Mostara

Konzulatom Republike Turske u Mostaru

Njegovom Ekselencijom gosp. Turgutom Kuralom

KATALOG

Izdavač: Muzej Hercegovine Mostar

Za izdavača: Asim Krhan, direktor

Autor: prof. dr. İdris Bostan, Istanbulski univerzitet

Glavni urednik: Ibrica Dizdar, prof.

Redakcija: Asim Krhan, Zlatko Zvonić i Aner Duraković

Tehnička obrada: Edin Džiho

Štampa: IC Štamparija Mostar

Tiraž: 500 kom.

Mostar, 2010. god.

Bosna i Hercegovina

Uvodna riječ izdavača

Izložba "Stari most u osmanskim dokumentima" održana je 23. jula 2008. godine povodom obilježavanja godišnjice obnove Starog mosta u Mostaru.

Ovaj projekat je plod saradnje Muzeja Hercegovine Mostar sa Islamskim kulturnim centrom u Mostaru, profesorom Istambulskog univerziteta dr. İdrisom Bostanom i konzulatom Republike Turske u Mostaru. Predstavljeno je 19 dokumenta u printanoj obradi (dimenzija 85 cm x 55 cm, u trojezičnoj obradi: engleski bosanski i turski).

Orginalni dokumenti se nalaze u Arhivu Predsjedništva vlade u Istambulu i odnose se na period od 16. do 19. stoljeća. Dokumenti govore o periodu izgradnje Starog mosta, vremenu nakon izgradnje, prilikom opravki, imenovanja službenika na mostu i većina ih nije bila dostupna široj javnosti.

Uviđajući važnost ovakve vrste arhivske građe Muzej Hercegovine Mostar je priredio katalog o navedenim dokumentima sa ciljem upoznavanja najšire javnosti sa historijatom Starog mosta u Mostaru. Iz tehničkih razloga nismo bili u mogućnosti realizovati ovaj katalog uz izložbu. Sa jednom ovakvom publikacijom Muzej ojačava izdavačku djelatnost njegovog historijskog odjeljenja i odjela "Muzej Stari most".

Katalog predstavlja preslikanu građu izložbe u manjem formatu, a izlazi iz štampe da se obilježi šesta godišnjica od obnove Starog mosta (23.07.2010. godine). Katalog je koncipiran sa hronološki poredanim dokumentima obogaćen sa fotoarhivskom građom Starog mosta u Mostaru.

Muzej Hercegovine Mostar, 2010. godine

Introductory Words of the Publisher

The exhibition “The Old Bridge in Ottoman Documents” was held on July 23rd 2008, marking the anniversary of the reconstruction of the Mostar Old Bridge.

This project comes as a result of cooperation of the Museum of Herzegovina with the Islamic Cultural Centre in Mostar, with İdris Bostan, PhD, professor at the Istanbul University and with Turkish Consulate in Mostar. Nineteen documents in printed edition were introduced (dimensions 85 cm x 55cm, in trilingual edition: English, Bosnian and Turkish). Original documents are held in the Prime Ministry Ottoman Archives in Istanbul and are related to the period from 16th to 19th century. Documents deliver information about the time of the construction of the Old Bridge, the period after that, its repairs, appointments of the bridge staff, most of which were not accessible to the wider audience.

Acknowledging the significance of such type of archive material, the Museum of Herzegovina in Mostar has arranged a catalogue of the above mentioned documents with the purpose of introducing the widest audience with the history of the Mostar Old Bridge. We were not able to recreate the catalogue through an exhibition for technical reasons. With such a publication, the Museum strengthens the publishing activity of its Department for History and of the “Old Bridge Museum” Department.

The catalogue represents replicated material of an exhibition in a smaller format, and it comes out of the press to mark the sixth anniversary of the reconstruction of the Old Bridge (July 23rd 2010). The catalogue is conceived with chronologically listed documents enriched with some of the photographic archive material of the Mostar Old Bridge.

The Museum of Herzegovina, 2010

Önsöz

Osmanlı Belgelerinde Mostar Köprüsü adlı sergi, köprünün yeniden yapılışının dördüncü yıldönümü münasebetiyle 23 Temmuz 2008'de Mostar'da yapıldı.

Bu proje, Mostar-Hercegovina Müzesi, Mostar İslam Kültür Merkezi, İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. İdris Bostan'ın ve TC. Mostar Başkonsolosluğu'nun işbirliği sayesinde gerçekleştirildi. Sergide yer alan 19 belge (85cm x 55cm) Türkçe, Boşnakça ve İngilizce olmak üzere üç dilde kamuoyuna takdim edildi.

16-19. yüzyıllar arasında Mostar Köprüsü'nü anlatan bu belgelerin orijinalleri İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Şimdiye kadar pek bilinmeyen belgeler, köprünün inşasından bahsettiği gibi, daha sonraki dönemlerde geçirdiği tamirler ve köprüde görev yapan memurlar hakkında bilgi vermektedir.

Bu belgelerin değerini takdir ederek Mostar Köprüsü'nün tarihini geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla bu kitabı yayılmamaya karar veren Mostar-Hercegovina Müzesi, böylece tarih alanında bilimsel faaliyetleri, özellikle Mostar Köprüsü Müzesi'ni – ki Mostar-Hercegovina Müzesi'nin bir koludur - desteklemiş olmaktadır.

Kitabın muhtevası, sergide yer alan belgelerin aynısıdır ve kitap Mostar Köprüsü'nün yeniden yapılışının altıncı yıldönümü vesilesiyle çıkartılmaktadır. Kitaptaki belgelerin tümü tarih sırasıyla en eskisinden başlamak suretiyle hazırlanmış ve arşivden alınan Mostar Köprüsü fotoğrafları kullanılmıştır. Bu vesile ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yönetimine teşekkür ederiz. Temmuz 2010.

Mostar-Hersek Müzesi

Historija Starog mosta

Stari most*

Prof. dr. İdris BOSTAN

Stari most (drvni most) u Mostaru najvjerovatnije je prvi puta sagrađen za vrijeme osvajanja Bosne, od strane Mehmeda Fatiha (1463.), kada se osmanska vojska kretala prema Dubrovniku, što se u osmanskim dokumentima spominje kao "most što ga dade sagraditi Sultan Mehmed Han, da je na njega milost i oprost". U narodu i u dokumentima spominje se kao Stari most, Veliki most, te kao most izgrađen na rijeci Neretvi.

Kako se razumije iz dokumenata, Sultan Sulejman Zakonodavac, godine 1565. (973.) naredio je da se ovaj most obnovi i napravi od kamena. Ova dužnost pala je na hercegovačkog nadzornika mukataa (zakupa) Zaim Mehmed-bega. Ovaj veliki junak, čije će ime kasnije biti zaboravljeno, vodio je kompletну organizaciju radova i uspješno ih završio. Kako se vidi iz kronograma, najprije je most dao izgraditi Sultan Mehmed Fatih, potom Sultan Sulejman Zakonodavac, a sve je izrealizirano zahvaljujući velikom trudu nadzornika:

"Neka je vesela duša sultana Muhameda,
Koji je ostavio slično humano djelo,
A (sultan) Sulejman – neka je zdravo,
Za čije vladavine je pobjedosno
Završena gradnja.
Zalaganjem nazira (nadzornika) most je
Dovršen
I napisan kronogram: "Svod svemoći"
Godina 974. (1566)**

U osmanskim dokumentima zabilježeno je da se most u periodu Sulejmmana Zakonodavca, već skoro sto godina nakon Mehmeda Fatiha, gotovo pa počeo urušavati. Zbog toga je zamišljeno da se taj stari most (drvni) poruši i od kamena sagradi novi, između dvije kule, dužine 46 aršina (34,9 m) sa jednim jedinim lukom. Na taj način je drveni most Sultana Mehmeda Fatiha, u zadnjim godinama vladavine sultana Sulejmana, pretvoren u kameni. Kada je izgradnja novog mosta završena, most je iznad vode bio širok 38,5 aršina (29 m).

Iako posjedujemo određeni broj informacija o datumu izgradnje mosta, smatram da je ovu temu potrebno ponovno obraditi na osnovu arhivske građe i kada se upustimo u detalje, pojave se mnogi zanimljivi podaci. Jedan od takvih je i dokument poslan hercegovačkom

* Svi podaci koji se nalaze u ovom tekstu uzeti su iz dokumenata Osmanskog arhiva predsjedništva vlade u Istanbulu.

** Mehmed Mujezinović, Islamska epigrafika BiH, knjiga 3, Sarajevo 1982, str. 149.

sandžakbegu i nevesinjskom kadiji u mjesecu muharremu 973. (august 1565.). U ovom se dokumentu obraća ovlaštenima i kaže se kako je potrebno sakupljati dodatni porez od naroda za gradnju mosta, što znači da je sigurno prije ovog datuma odlučeno da se krene sa gradnjom mosta.

Iz dokumenata se dalje saznaće da je u rebiul evvelu 973. (oktobar 1565.) još uvijek trajala nabavka materijala potrebnih za gradnju mosta. Kako su tadašnje vlasti odlučile, najprije je valjalo obezbijediti drvenu građu potrebnu u toku radova, te potom početi sa samom gradnjom na proljeće sljedeće godine. U slučaju da se osigura sav potreban materijal, majstori i njihovi pomagači su trebali da, prema procjenama, završe gradnju mosta za 2-3 mjeseca, uz pretpostavku da se ne budu štedjeli. Zaciјelo da se materijal potreban za gradnju nije sastojao samo od drvene građe, trebalo je tu obezbijediti još i kamen, olovo, željezo i druge materijale. Sve će biti izrealizirano kako je to predložio i predvidio nadzornik mukataaa (nazir).

U decembru 1565. nadzornik je još uvijek bio zauzet sakupljanjem potrebnih novčanih sredstava za nabavku materijala. Iz dokumenata se razumije da se u februaru 1566. raspravljalo oko plana i nacrtu samog mosta. Vjerovatno su se nadležni u to vrijeme bavili planom što ga je izradio neimar Hajrudin i nastojali otkloniti i najsitnije nedostatke. Našli su za shodno da za dodavanje nekih dijelova traže dozvolu iz Istabula. Tako su uvidjeli da će kapije od kula, koje su se tu već nalazile, biti male u odnosu na novi luk mosta. Usto je sa gradnjom mosta trebalo obnoviti kule jer su bile dotrajale. Pored toga, narod je gledao da se što više okoristi izgradnjom mosta, pa je htio naći rješenje za problem vodosnabdijevanja jedne obale Neretve na kojoj nije bilo dovoljno vode. Baš na toj strani, koja je oskudjevala vodom nalazile su se četiri džamije i mahalski mesdžidi, što je značilo da je potreba za vodom, bila još veća. Zbog toga su hercegovačkom nadzorniku Mehmed-begu došli predstavnici naroda i predložili da se preko mosta provede vodovod, na što je ovaj zatražio dozvolu iz Istabula. Kao što je to bio slučaj uvijek kada iskrne neko pitanje ili problem, i ovaj put je slučaj proslijeden Divanu (Carskom vijeću), gdje je nakon razmatranja donesena i obavezujuća odluka. Tom odlukom se dozvoljava renoviranje dotrajalih kula, povećavanje kapija na kulama i provođenje vodovoda preko mosta. Međutim, Carsko je vijeće uvjetno odobrilo provođenje vodovoda preko mosta. Naime, moralo se paziti da vodovod ne bi štetio mostu, a u slučaju da se ispostavi kako ipak šteti, svu štetu će nadoknaditi oni koji su inzistirali da se vodovod proveđe.

Nakon što su izdate tražene dozvole i nakon što je osiguran potrebni građevinski materijal, trebalo je osigurati majstore zidare, potom tzv. džerehor (radna snaga koja gradi mostove i kule), pa čak nekada i vojnike, koji su služili kao posada u okolnim utvrđenjima. Posljednji poznati ferman o gradnji mosta, poslan iz Istabula sa Carskoga vijeća u mjesecu šabanu 973. (mart 1566.) kaže da se iz Dubrovnika i Herceg Novog obezbijede majstori zidari i kalfe, a iz tvrđava u Mostaru i Blagaju vojnici koji tu služe kao posada.

O svemu što se dešava, vezano uz gradnju mosta, nadzornik hercegovačkih mukataa Zaim Mehmed Beg redovno izvještava Carsko vijeće, i na osnovu njegovih izvještaja šalju se fermani. Tako je Mehmed-beg predviđao da će troškovi gradnje iznositi 300 000 akči i traži da mu se taj iznos pošalje što prije, jer kad radovi već krenu ne bi se trebali obustavljati zbog nedostatka novca. U slučaju da se radovi obustave, eventualne kiše i poplave mogli bi nanijeti ogromnu štetu mostu u izgradnji. Prema procjeni nadzornika, samo za drvenu građu potrebno je 100 000 akči, a za ostale materijale 40 000. Na to je država naredila da se 160 000 akči obezbijedi iz prihoda ubranih na ime poreza u Hercegovačkom i Kliškom sandžaku.

Kad su se donosile odluke vezane za namicanje potrebnih novčanih sredstava u obzir se uzimala ekonomski moć stanovništva, pa se tako iz dokumenata vidi da su bivali pošteđeni oni koji nisu bili sposobni za dodatna izdvajanja. Najbolji primjer je stanovništvo Nevesinja, od kojeg je trebalo da se ubere vanredni porez. Žalili su se da zemlja na kojoj žive nije plodna, da je sušna, da se u njihovom kraju često javlja glad, da klima nije pogodna i da radi vrućina često napuštaju svoje domove te da zbog svega toga nisu u stanju platiti vanredni porez koji bi išao za gradnju Starog mosta. Carsko vijeće je razmatralo žalbu nevesinjskoga naroda i zaključilo da je žalba na mjestu te je tako stanovništvo nevesinjskoga kraja oslobođeno tog vanrednog poreza. U svim fermanima koji su poslani nadzorniku sa Carskoga vijeća pažnju privlači jedan momenat na kojem se posebno inzistira, a to je da se svi troškovi oko gradnje mosta imaju detaljno zapisati u defter, potpisati, opečatiti i poslati u Istanbul.

Gradnja Starog mosta dovršena je 974. godine (1566.). Ova godina uklesana je u kamen iznad temelja, nedaleko iznad vode i napisano je "džisr bena sene 974" (most bi izgrađen 974. godine). Možda je baš onih dana kada je most završavan, Sultan Sulejman pod Sigetom proživljavao posljednje trenutke svoga života gdje se nalazio sa njegovom pobjedonosnom vojskom na svom 13. sultanskom pohodu.

Nakon neuspješne opsade Beča (1683.) godine, u Evropi je s ciljem borbe protiv Osmanlija formirana Sveta alijansa. Ratovi između Osmanlija i Svetе alijanse trajat će punih 16 godina. U tim su ratovima Mlečani napali osmanska utvrđenja po Dalmaciji, s ciljem da se osvete za Kreto. U svojim osvajanjima bili su uspješni i uz Neretu su došli sve do Hercegovine, tačnije do gabelske tvrđave. U Gabelu su ušli u junu 1694. godine. Osmanska vojska je dva puta poduzimala kontra napade s ciljem vraćanja Gabele ali nikakav uspjeh nije polučen. Gabela je sasvim blizu Mostara i prema pisanju historičara Defterdar Mehmed-paše, Mlečani su uz pomoć domaćeg nemuslimanskoga življa došli čak do Mostara, ali su se uslijed jakog otpora morali povući. Ovi su događaji Mostaru, koji je sada postao glavno strateško mjesto, dali još više na značaju u pogledu odbrane Carstva. Prema dokumentima, "islamska krajina" (serhad-i islamijje) u tom periodu postaje Mostar i pridavala se važnost njegovoј odbrani kao najisturenijem pograničnom gradu. Bosanski vezir Mehmed-paša je formirao novu jedinicu muhafiza od 380 ljudi da bi lakše kontrolirao i branio mostarsku tvrđavu, most i prolaze koji

su se nalazili u blizini. Svi ovi naporci nisu ostali bez rezultata, pa su nakon Karlovačkog mira oporavljene Osmanlije ponovno zavladale ovim prostorima tokom pohoda na Moreju.

Vrijeme je nagrizalo Stari most pa je bilo neophodno da se redovno održava, popravlja, da se nova postavljaaju oštećeni dijelovi itd. U dokumentima se susreće kako su zaduživani mostarski neimari i majstori da održavaju most a zauzvrat su bivali oslobođeni od poreza. Sasvim je prirodno da je vremenom moralno biti i velikih rekonstrukcija mosta. Tako se iz dokumenata saznaće da je godine 1150. (1737.) izvršena ozbiljnija popravka mosta, prilikom čega je odlučeno da se napravi novo skladište za čuvanje baruta i opreme potrebne za posade kula, jer je postojala mogućnost da dotadašnje skladište ugrozi most i kulu. Nekad se dešavalo da u skladu s potrebama dođe i do određenih promjena na mostu. Godine 1854. je stavljena visoka željezna ograda jer je prethodna bila niska pa se dešavalo da ljudi i stoka padaju s mosta u Neretvu.

Jedini danas poznati plan Staroga mosta iz osmanskog perioda jeste onaj iz 1864. godine. Na ovom planu, pored vertikalnog i horizontalnog prikaza mosta i preciznih dimenzija, prikazane su i dvije godine koje su uklesane u kamen sa lijeve strane, nekoliko metara iznad vode. Na ovoj slici je prikazan i vodovod.

Stari most u Mostaru, kao kameni most iz osmanskog perioda u obliku mladog mjeseca, svojom ljepotom osvaja srca svih onih koji su ga barem jednom vidjeli. Uprkos rušilačkoj psihologiji koja je 1993. za neke bila nešto sasvim prihvatljivo, Stari most je 2004. ponovno izgrađen i tako otet od zaborava. Još je jednom pokazao i dokazao da je svaki pokušaj izazivanja historije na megdan, njeno preinacavanje i falsificiranje unaprijed osuđeno na propast. Mislim da nigdje ne postoji most koji se kao Stari poistovijetio sa stanovnicima svoga grada i postao njegov simbol. Nadam se da će očuvanje Starog mosta postati zajednička briga cijelog čovječanstva.

History of the Old Bridge

The Old Bridge*

Prof. Dr. İdris BOSTAN

The Old Bridge (wooden bridge) in Mostar was first built probably in the time of the Mehmed Fatih's conquest of Bosnia when the Ottoman armies were advancing towards Dubrovnik, in the Ottoman documents being mentioned as "the bridge that Sultan Mehmed Han had built, mercy and forgiveness be upon him". Among the common people and in the documents it is regarded to as the Old Bridge, the Great Bridge and as the bridge built over Neretva.

As it can be understood from the documents, Sultan Suleiman the Lawgiver, in the year 1565 (973) had the bridge reconstructed and built of stone. The burden of responsibility was to be bared by the Herzegovina supervisor of mukata (lease) Zaim Mehmed Bey. This great hero, whose name was later to be forgotten, led the whole campaign organizing the works and completing it successfully. As can be seen from the chronogram, it was Sultan Mehmed Fatih who had the bridge built first, followed by Sultan Suleiman the Lawgiver, and it was all executed thanks to the great effort of the supervisor:

*May the soul of Sultan Mehmed rejoice,
For leaving behind such a noble deed,
And (sultan) Suleiman- may he be well,
For in his reign victoriously
Was the work completed.
With the efforts of the monitor the bridge was
Finished
And the chronogram written: "The Arch Almighty"
Year 974 (1566)***

It was noted in the Ottoman documents that in the time of Suleiman the Lawgiver- already almost a hundred years after Mehmed Fatih- the bridge had almost began to crumble. Because of that, it was envisaged that this old bridge (a wooden one) is destroyed and replaced with a new one made of stone, amid two towers, 46 yardsticks across (34.9 m) with one sole arch.

Although we posses certain information regarding the date of the construction of the bridge, I believe that this topic should be reanalysed based on the archive material and

* All data which can be found within the text is taken from the documents of the Prime Ministry Ottoman Archives in Istanbul.

** Mehmed Mujezinović, Islamska epigrafika BiH, knjiga 3, Sarajevo 1982, str. 149.

once we get into the details, some interesting information start to emerge. One such is a document to the Herzegovina sandzak-Bey and the qadi (Muslim law judge) in the town of Nevesinje dispatched in the month of Muharrem of 973 (August of 1565). In the document he addresses the authorities stating that it is necessary to collect additional taxes from the commoners for construction of the bridge, which means that for sure it was before this date that it was decided to go along with the bridge construction.

It is further understood from the document that in the month of Rebiulevvel of 973 (October of 1565) the acquisition of supplies necessary for the construction of the bridge was still ongoing. As the authorities had then decided, first the wood supplies necessary for the works were to be secured, only to start the very construction in the spring of the following year. In case all the necessary supplies were to be secured, the craftsmen and their apprentices should have- according to the estimates- finished building the bridge within the period of 2-3 months, with the assumption that they work restlessly. Surely, under necessary supplies not only the wood is considered, as stone, lead, iron and other supplies had to be secured too. Everything was to be executed precisely in accordance with the plans of the supervisor of mukata.

In December of 1565, the supervisor was still preoccupied with raising required financial means for supplies. From the document it can be understood that in February of 1566 a discussion was lead regarding the plan and the draft of the bridge itself. The authorities at the time were probably analysing the plan prepared by constructor Hajrudin, with the attempt to remove even the smallest flaws. They saw it fit to ask permission from Istanbul in order to add some elements. So, they concluded that the gates of the towers that were already there will be too small in respect to the new arch of the bridge. Along with that, the construction of the bridge was to be followed in line with the reconstruction of the towers which were already rundown. Besides that, the locals were also looking to make the most of it, so they wanted to find a solution to their problem of water supply on one of the shores of Neretva on which water was scarce. Exactly on that side which was in short supply of water were four mosques and local mesjids (other places of worship), which meant that the need for water was even greater. Therefore, representatives of the community went before the Herzegovina supervisor Mehmed Bey with a proposal that a waterline is set along the bridge, for which the latter asked permission from Istanbul. As it was the case always when a certain question or a problem would come up, the case was forwarded to Divan (Council of the Empire) where, after consideration, a binding decision would be made. The ruling allowed for the rundown towers to be reconstructed, enlargement of the gates and a waterline to be laid along the bridge. However, the Council only conditionally allowed the waterline to be laid along the bridge. As the matter of fact, attention had to be paid that the line doesn't damage the bridge, and if it did, all damage done to the bridge was to be compensated by those who insisted on the waterline to be installed.

After the required permits were issued and necessary supplies being secured, master masons were to be found, and then the so-called jerehor (manpower to built bridges and towers) and sometimes even soldiers serving as crew in the nearby forts. The last known act on the matter of bridge construction sent from Istanbul in the month of Shaban of 973 (March of 1566) says that master masons and higher apprentices are to be brought from Dubrovnik and Herceg Novi, along with soldiers serving as crew in the forts in Mostar and Blagaj.

Zaim Mehmed Bey is regularly reporting on everything that is going on regarding the construction of the bridge to the Council of the Empire and orders are given based on his reports. So, Mehmed Bey envisages that the expenses of the construction will sum up to 300.000 akchas (currency of the Ottomans) and asks to be delivered the amount as soon as possible, because when the works once get under way they shouldn't be interrupted due to a lack of funds. In case of the works being halted, possible rain and flooding might do enormous damage to the bridge which is under construction. According to the estimate of the supervisor, 100.000 akchas were needed for the supplies of wood only, and for other supplies another 40.000. On top of this, the state had ordered 160.000 akchas to be raised from taxes collected in the Herzegovina and Klis sandzak (regional administration unit).

When decisions were made regarding raising necessary funds, economic power of the population was taken into consideration, as it can be seen from the documents that those who were not in position to contribute to a greater extent were spared. The best example is the population of Nevesinje, from whom an extraordinary tax was to be raised. They filed a complaint stating that their land isn't fertile, that it's dry, that famine is often present there, that the climate is harsh and that because of the heat they often abandon their homes and that because of all of the above mentioned they are not in position to pay the extraordinary tax for the construction of the Old Bridge. The Council of the Empire took the complaint of the people of Nevesinje into consideration and concluded that the complaint is reasonable and so the population of the Nevesinje region was spared of that extraordinary tax. In all of the acts of the Council of the Empire addressed to the supervisor, one detail being underlined and insisted on draws special attention, and that is that all expenditures regarding the construction of the bridge are to be written down in detail, signed, sealed and sent to Istanbul.

The construction of the Old Bridge was finished in the year 974 (1566). This year has been engraved in the stone above the foundations, not far from water, saying "jisr sera sene 974" (bridge was built in 974). Maybe it was just in the days of the completion of the bridge that Sultan Suleiman was living the last moments of his life under Siget, where he was located with his victorious army on his 13th Sultan conquest.

After the unsuccessful siege of Wien in 1683, a Holy Alliance for the purpose of fighting the Ottomans was formed in Europe. Wars between the Ottomans and the Alliance will last for full 16 years. In these wars, the Venetians attacked Ottoman forts in Dalmatia, as retaliation for Crete. They were successful in their conquests advancing up Neretva, all the way to Herzegovina, more precisely to the fort of Gabela. They entered Gabela in

June of 1694. The Ottoman army had initiated two counteroffensives with the purpose of recapturing Gabela, but without success. Gabela is very close to Mostar and according to the manuscripts of historian Deftedar Mehmed Pasha, the Venetians, assisted by local non-Muslim population, reached even Mostar, but had to retrieve due to fierce resistance. These events marked Mostar as a strategic point of utmost importance, making it even more significant for defence of the Empire. According to the documents, Mostar became the "Islamic border region" (serhadd-i islamiyye) in that period and much attention was given to its defence, it being the most prominent bordering city. The Bosnian vizier Mehmed Pasha formed a new unit of guardians counting 380 men in order to guard and defend the Mostar fort, the bridge and the nearby passages more easily. All these efforts were not unrewarded, as after the Karlovac Peace, the recuperated Ottomans gained control over these territories once again in the time of the Morea conquest.

With the passing of time the Old Bridge would wear away so it required regular maintenance, repairs, having the damaged parts replaced each time it was required, etc. It can be read from the documents that local constructors and craftsmen were assigned to uphold the bridge and for their service they would be freed of paying taxes. Naturally, large-scale repair works had to be undergone from time to time. It can therefore be read from the documents that in the year of 1150 (1737) serious repairs works were done on the bridge, during which it was decided to build a new storage space for gunpowder and for the equipment of the tower crews, since there was a possibility of the current storage space endangering both the bridge and the tower. It would sometimes happen that in order to meet the emerging requirements, some changes would occur on the bridge. In 1854 a tall iron fence was constructed since the previous one was too low as it would happen that people fall over the bridge into Neretva.

The only still known plan of the Old Bridge from the Ottoman times is the one dating from 1864. In this plan, apart from the vertical and the horizontal projection of the bridge and exact dimensions of it, two dates engraved in the stone to the left are shown, just few metres above the water. The waterline is shown in this picture too.

The Old Bridge in Mostar, as a stone bridge from the Ottoman period in the shape of a crescent moon, with its beauty wins the hearts of all those who have seen it at least once. Despite the destructionist philosophy which was in 1993 something rather acceptable to some, the Old Bridge was rebuilt in 2004, re-emerging out of oblivion. It has once again shown and proved that every attempt of provoking history on a tiltyard, its alteration and forgery is doomed to fail. I think that there exists no such bridge that has like the Old Bridge been identified with the population of its city, becoming its symbol. I hope that safeguarding the Old Bridge will become a joint enterprise of humanity as a whole.

*Mostar
Köprüsünün
Tarihi*

Mostar Köprüsü*

Yeniden Yapılışının Altıncı Yıldönümü Münasebetiyle

Prof. Dr. İdris BOSTAN

İlk defa muhtemelen Bosna topraklarının fethi sırasında (1463) ve Osmanlı ordularının Dubrovnik'e doğru ilerlediği esnada Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştı Mostar Köprüsü ve bu durum Osmanlı belgelerine "merhûm ve mağfûrûn-leh Sultan Mehmed Hân binâ etdiği köprüsü" şeklinde yansımıştı. Kaynaklarda ve halk arasında ise Eski Köprü, Büyük Köprü ve altından akan nehre izafetle Neretva Köprüsü gibi adlarla da biliniyordu.

Köprü ile ilgili belgelerin dilinden öğrendiğimize göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın bu köprüyü taş olarak yeniden yaptırmak istemesi 1565 (973) senesine rastlamaktadır. Bu görev, Hersek Mukataa Nâziri Zaim Mehmed Bey'e düşmüştür ve daha sonra ismi unutulmuş olan bu marifetli ve kahraman insan, köprünün yapımını organize etmiş, tamamlamasını sağlamıştır. Nitekim kaynaklarda geçen

*Rûhu Sultan Mehemed'in ola şâd
Kıldı bunun gibi hayr eseri*

*Hem Süleymân-ı zamân sağ olsun
Devleti buldu binâya zaferi*

*Sa'y-i Nâzir ile oldu bu tamâm
Yazdı târihini "kudret kemeri"*
974 (1566)

manzûmesinde belirtildiği gibi, köprünün ilk bânisi Fatih, ikinci bânisi Kanuni'dir ve yapımı Mukataa Nâzırının büyük emeği ile gerçekleşmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlı belgelerinde, Fatih Sultan Mehmed tarafından ilk inşasından hemen hemen yüz yıl sonra Mostar köprüsünün yıkılmaya yüz tuttuğu kaydedilmektedir. Bu sebeple eskisinin yıkılarak yerine iki kule arasında 46 zirâ (34.9 m) uzunluğunda bir göz yani yekpare taş bir köprü yapılması planlandı. Böylece Fatih'in ahşap köprüsü Kanuni Sultan Süleyman'ın sultanatının son senelerinde taş köprü olarak yeniden inşa edildi. Yapımı bittiğinde köprünün su üstündeki iki ayağı arası yatay uzunluğu 38,5 zirâ (29 m) idi.

Mostar köprüsünün Kanuni tarafından hangi sene yaptırılmış olduğuna dair bazı bilgiler mevcut olmakla beraber, konunun arşiv belgelerine göre yeniden gözden geçirilmesi

* Bu yazında bilgiler, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan ve Ek'te yer alan belgelerden derlenmiştir.

gerektiği ve ayrıntılara inildikçe daha pek çok farklı bilgilere ulaşıldığı bilinmelidir. Nitekim Hersek Sancakbeyi ve Nevesin Kadısına gönderilen Ağustos 1565 (Muharrem 973) tarihli bir belgede köprü masrafi olarak halktan vergi toplanması gereğinin belirtilmesi, en azından bu tarihten bir müddet önce köprünün yapımına karar verildiğini göstermektedir.

Bu tarih, Osmanlı İmparatorluğunun kara ve deniz kuvvetlerinden oluşan güçlü ordusunun Malta adasına çıkarma yaptığı ve çok şiddetli çatışmaların devam ettiği bir tarihtir ve kim bilir belki de bu sırada Malta Kalesi önünde hayatını veren binlerce asker arasında Bosna ve Hersek asıllı olanlar da bulunmaktadır. İmparatorluğun diğer yerlerinde ise sosyal ve gündelik hayat devam etmekte, Kanuni ödenmeyen Macaristan haracını ve sınırdaki bazı hareketlenmeleri yakından takip etmektedir.

Ekim 1565'e gelindiğinde, daha hala Mostar Köprüsü inşaatı için malzeme toplanması ile uğraşıldığı anlaşılmaktadır. Yönetimin aldığı karara göre, önce inşaat sırasında gerekecek keresteler temin edilmeli ve köprünün yapımına ertesi yıl ilkbaharda başlanmalıdır. Bütün malzemelerin hazırlanması halinde bina ustalarıyla işçiler hep birlikte sıkı bir şekilde çalışırlarsa köprü inşaatı tahminen iki-üç ay içerisinde bitirilebilirdi. Şüphesiz inşaat malzemesi sadece keresteden ibaret değildi. Bu yüzden taş, ağaç, kurşun ve demir gibi başka levazimatın da hazır edilmesi gerekiyordu. Gelişmeler Mukataa Nazırının tahmin ve teklif ettiği gibi gerçekleşti.

1565 senesinin Aralık ayına gelindiğinde Nazır, malzemelerin temini için gerekli parayı temin etmekle meşguldü. 1566 senesi Şubatında ise köprünün planları üzerinde tartışıldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu sırada köprünün nasıl yapılacağına karar veren Mimar Hayreddin'in çizdiği ayrıntılarla uğraşılmaktaydı ve ortaya çıkan küçük bazı pürüzlerin giderilmesi ve köprü üzerinde yapılmak istenen kismî ilavelerin İstanbul'a sorulması gerekmisti. Bunlardan biri, iki tarafında eskiden kalma birer kule bulunan köprünün yeni planına göre köprü kemelerinin yüksek, kule kapılarının ise alçakta kalmasıydı. Ayrıca bu kuleler eski olduğu için köprünün yapımı sırasında tamirlerinin de yapılması gerekiyordu. Diğer husus ise, halkın köprünün yapımından yararlanarak kendilerinin önemli bir ihtiyaçlarına çare bulunmasını istemesiydi. Neretva nehrinin iki tarafına genişlemiş olan Mostar kasabasının bir kısmında bol su bulunduğu halde diğer kısmında yeterli su yoktu. Üstelik suyun az olduğu tarafta mahalle mescitlerinden başka dört cami yer alıyordu ve bu yüzden suya çok daha fazla ihtiyaç oluyordu. Bu sebeple Mostarlı bazı hayır sahipleri Nazır'a gelerek su bulunmayan tarafa köprü kemeri üzerinden su geçirebilmek için izin istemişlerdi. Bütün bu istekler Hersek Mukataa Nazırı Mehmed Bey tarafından İstanbul'a bildirildi. Her zaman olduğu gibi bu meseleler de Divan-ı Hümâyûn'da görüşüldü ve karara bağlandı. Buna göre eskimiş kulelerin tamir edilmesine, kule kapılarının yüksek yapılmasına ve köprü üzerinden su geçirilmesine izin verildi. Ancak Divan-ı Hümâyûn köprü üzerinden su geçirilmesini şartlı olarak kabul etti ve köprüye zarar verilmemesi için dikkatli olunmasını istedi. Aksi takdirde suyu geçirmekte ısrarlı olanlara meydana gelebilecek zararlar tazmin ettirilecekti.

Bu kararlar alındıktan ve malzemeler hazırlandıktan sonra köprü yapımında çalışacak bina ustalarının, kale ve köprü işiyle yükümlü olan cerehorların toplanması, hatta bazı kalelerdeki hisar erlerinin bu işe görevlendirilmesi gerekiyordu. Köprü yapımı için Mart 1566 (Şaban 973) tarihli Divan'dan gönderilen bilinen en son fermanlarda Nova ve Dubrovnik'ten bina ustasıyla kalfa, Mostar ve Bileğay kalelerinden de hisar erleri gönderilmesi emrediliyordu.

Bütün bu işlerin yürütülmesinden sorumlu olan Hersek Mukataa Nazırı Zaim Mehmed Bey, gelişmeler hakkında Divan'a devamlı surette bilgi veriyor ve bunun üzerine belirttiği talepler doğrultusunda ilgililere fermanlar gönderiliyordu. Mehmed Bey, köprünün inşaat masrafları için 300.000 akçe öngörmüştü ve bunun kendisine bir an önce teslim edilmesini istiyordu. Çünkü işe başlandıktan sonra para olmadığı için inşaata ara verilemeyeceğini, böyle bir durumda aniden bastıracak yağmurlarla taşacak sularдан köprü inşaatının zarar göreceğini düşünüyordu. Nazırın tahminine göre sadece kereste için 100.000, diğer inşaat malzemeleri için de 40.000 akçe gerekmekteydi. Bunun üzerine Devlet, öncelikle paranın yarısının Hersek ve Kilis vergilerinden karşılanması emretti.

Mostar Köprüsünün masrafları hakkında bu kararlar alınırken halkın ekonomik durumlarının da dikkate alındığı, ödeme güclüğü olan bölgelerden vergi toplanmadığı görülmektedir. Mesela Nevesin halkın köprü masrafları için kendilerinden alınmak istenen tekâlif (fevkalade) vergilerine karşı çıkması etkili olmuştur. Yaşadıkları yerlerin ziraate elverişli olmadığını, taşlık olan arazilerinin kuraklık sebebiyle verimsizleştiğini, bölgelerinde kışlık yaşandığını ve halkın sıcaklar yüzünden yazın bölgeyi terk ettiğini ileri sürerek ödeme yapamayacaklarını belirtmeleri önemlidir. Onların bu mazeretleri Divan-ı Hümayun'da müzakere edildikten sonra uygun görülmüş ve Nevesin halkından tekâlif alınmaktan vazgeçilmiştir. Divan'dan Nazır'a gönderilen bütün fermanlarda özellikle bir hususun üzerinde dikkatle durulduğu görülmektedir. Köprü için yapılacak bütün masrafların bir deftere ayrıntılılarıyla kaydedilerek imzalanması, mühürlenmesi, hesapların en sonunda İstanbul'a ultiştirılması ısrarla hatırlatlıyordu.

Mostar Köprüsünün yapımı 1566 senesinde (974) tamamlandı. Bu tarihe işaret etmek üzere bir taşa "cîr benâ sene 974" yazılarak köprünün sol ayağı üzerinde suya yakın bir yere yerleştirildi. Belki de bu sırada Kanuni Sultan Süleyman, yenilmez ordusuyla yeniden bir defa daha on üçüncü ve sonuncu "sefer-i hümayun"u için gittiği Zogetvar önlerinde hayatının son anlarını yaşıyordu veya henüz kalenin fethedildiği haberini almadan rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştu bile. Daha sonra banisi olarak onun adının anılacağı Mostar Köprüsü böylece yapılmış oldu.

II. Viyana Kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine (1683) Avrupa'da Osmanlılar aleyhine yeni bir Kutsal İttifak kuruldu ve Haçlı orduları hazırlıklarına başladı. Bunun sonucunda on altı yıl sürecek uzun savaş yılları geri geldi. Venedik, Avusturya, Lehistan ve Rus orduları çeşitli cephelerden Osmanlı topraklarına karşı saldırya geçtiler. Venedik

orduları Girit'in (1669) acısını çıkarmak amacıyla Dalmaçya kıyılarından çıkışma yaparak Osmanlı kalelerini ele geçirmeye başladilar. Bosna topraklarında içерilere doğru ilerleyen Venedikliler Neretva nehri üzerindeki Gabela'ya kadar geldiler ve Haziran 1694'te şehri ele geçirdiler. Osmanlı ordusu Gabela'yı geri almak için iki defa hücumu geçtiyse de sonuç alamadı. Gabela Mostar'a çok yakındı. Tarihçi Defterdar Mehmed Paşa'nın verdiği bilgiye göre bir ara Venedikliler, gayrimüslim halkın da desteğiyle Mostar'a kadar gelip yağmalamaya teşebbüs ettilerse de direniş sırasında geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu durum, Mostar'ın stratejik olarak önemini arttırdığı gibi savunma bakımından da öne çıkışmasına sebep oldu. Belgelerin ifadesiyle artık Osmanlıların "serhadd-i İslâmiyye"si Mostar'dı ve en ileri sınırı olarak dikkatle korunması gerekiyordu. Bosna Beylerbeyi Mehmed Paşa, Mostar kalesini, köprüyü ve etrafındaki geçitleri korumak üzere üç yüz seksen kişiden oluşan yeni bir muhafiz birliği kurdu. Bu çabalar sonucuz kalmadı ve Karlofça Antlaşmasından (1699) sonra yeniden toparlanan Osmanlı Orduları Mora Seferi sırasında bölgeyi tekrar kontrol altına aldılar.

Mostar köprüsünün zaman içinde yıpranması ve bu sebeple bakım ve temizliğinin düzenli bir şekilde yapılması, düşen taşlarının yerine konması kaçınılmazdı. Bu amaçla Mostarlı bazı mimar ve ustaların vergi muafiyeti karşılığında bakım ve tamir işiyle görevlendirildikleri yine belgelerde yer alan bilgiler arasında dikkat çekmektedir. Bununla beraber köprüün zaman içinde büyük tamirler geçirmiş olması kadar tabii bir şey olamaz. Nitekim 1737'de ciddi bir tamir geçirdiği ve kalede barut ve mühimmât konulacak ayrı bir mekan olmadığı için yeni bir cephane yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazen ise yeni ihtiyaçlar söz konusu olduğunda köprüde kısmi değişiklikler olmuştur. Nitekim 1854'de köprüün dar, trabzanlarının alçak olması yüzünden ara sıra insan ve hayvanların nehre düştüğü belirtilerek kenarlarına demirden parmaklık yapılması gerekmıştır.

Mostar köprüsüne ait Osmanlılar döneminden kalma elimizde bulunan yegâne çizim ise 1864 senesine aittir. Köprüün enince detayına kadar yatay ve dikey çizimlerinin yapıldığı ve mesafelerinin kaydedildiği bu resim, köprüün temeline yerleştirilmiş inşa ve tamirlerini gösteren tarih kitabelerine temas etmektedir. Resimde köprüün üzerinden geçen suyolu da gösterilmiştir.

Mostar Köprüsü, Osmanlı Dönemi taş köprüleri içinde hilal görünümündeki yekpare özelliği sayesinde ve zaman içinde oluşan efsanevi çekiciliği sebebiyle onu bilenlerin gönlünde taht kurmuştur. 1993'te revaları görülen tahrîpkâr muameleye rağmen nihayet 23 Temmuz 2004'te hafızalardan silinmemek üzere yeniden yapılışı ve âdetâ kutsanmışcasına eski ihtiyâşamını hatırlatacak bir hüviyyette yerini alması, tarihe meydan okumanın manasızlığını göstermesi bakımından manidardır. İnşa edildiği tarihten itibaren Mostar Köprüsü kadar önemi bilinen ve bölge insanıyla özdeşleşerek yüzyıllar içinde bir simge haline gelen ikinci bir eser bulmak sanırım mümkün değildir. Onu korumak artık insanlığın ortak sorumluluğu olmuştur.

**DOKUMENTI
DOCUMENTS
BELGELER**

بیل سرخجا قیبله و نوی سرخا پسته کیم یادگاره خالیا در کاره سیاهه کیلکلر کوتوری
 قبیه ی یوسفاریه و زیاره ده کویی پیغمبر پیغمبری لد لایا یقیمه نوی سعف خاضلنه هرد
 لوقونزد رئیجیمیه ولنچه فرعه داد فهمیه نه ارجیعه نه که ملکه
 زنیما و هانیمه سعفه کلیدر ولندنیه طایینه و بوزه کیلز دره و قتونا دل زیاده ایکلو به اینه الله
 رولدو غیره ملکه ملکتہ زوجیه میلر اولویه زد رئیز لیه کیلر ملکه نه
 ملکیت ترازیا و لایمیه فیصلو اولویه دلیلیه فیصله فیصله کایلر ایلیه ملکه
 لفده بکاناد بکانه قدر دلایه کیلر لدلیه بیلیاده فیصله کیم ولایه
 بکاناد بکانه قدر دلابی بسته ملکه کایلر فیصله فیصله عده لر زریلیه
 لذه بی شرکه بولیه و فیصله زلزیب سال بانه رولوده کیلر لایلیده نه دل زدن و بزیمیه
 هن تر دلکلکو بی سعفه کیلر و لایه ایله هن کایلر اول وغدرو اول زدن دلها
 لر دلی بی بعنونه اول زدن ایلیه کایلر فیصله بیلید و بیلدی ایلش و کلکله دلایه
 هن فیصله زلزه دلیه و فیصله زلزه کایلر کیلر کیلر دل ملکه
 لر فیصله زلزه دلیه و فیصله زلزه کایلر کیلر کیلر دل ملکه
 صدایه دلیه و فیصله زلزه کایلر کیلر دل ملکه
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن
 دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن دل زدن

وکی کیوس پیغیه و ملکه ملکه ملکه
 ۹۷۳ / فوج / ۴

Order to bey of Herzegovina and the Kadi of Nevesinje

It was ordered that every household in Nevesinje kaza should set aside 30 akças for the expenses of the construction of the Mostar Bridge. However, the local Vlach leaders reported that shortage of food is always felt in the cities because arable land is lacking and the areas people live are stony and dry. They added that most of the population leave their homes in the summer time owing to extreme heat and drought. It is also mentioned that every household is already subject to 117 akças of "haraç" tax, therefore they could not afford 30 akças of extraordinary "avariz" tax.

They concluded that the population would not able to set aside additional 30 akças per household, this would impoverish them.

Further research showed that the Nevesinje local leaders are right. Therefore it is ordered that only those who had previously been liable to pay extraordinary taxes should be taxed for the bridge construction.

**9 Muharrem 973/6th August 1565
(Prime Ministry, Ottoman Archives)**

Nalog hercegovačkom sandžakbegu i nevesinjskom kadiji

Naređeno je da za potrebe izgradnje mosta u Mostaru svako domaćinstvo u nevesinjskom kadiluku izdvoji po 30 akči. Vlaški prvaci su izvijestili da teško preživljavaju jer su područja u kojima žive kamenita i sušna, da se u gradovima uvijek osjeća nedostatak hrane jer fali obradivog zemljišta, te da stanovništvo u ljetnom periodu narušta svoje kuće zbog vrućina i suše. Naglasili su da svako domaćinstvo godišnje plaća 117 akči na ime harača, te da su iz tog razloga oslobođeni od vanrednih poreza (avariz). Stanovništvo ovih krajeva nije u stanju izdvojiti dodatnih 30 akči po domaćinstvu, što bi eventualno moglo dovesti i do pometnje. Ovakvo se stanje predočava Carskome vijeću (Divanu).

Na osnovi izvršenih provjera ustanovljeno je da su nevesinjski prvaci u pravu te, se naređuje da se prihodi za izgradnju mosta u Mostaru uzimaju samo od onih koji su i do sada podlijegali vanrednim porezima.

**9. Muharrem 973/6. august 1565.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)**

Hersek sancakbeyine ve Nevesin kadısına huküm

Mostar köprüsünün inşa masrafı için Nevesin kazasındaki her haneden 30'ar akçe toplanması emredilmiş, buradaki eflakların yöneticileri ise, yaşadıkları yerlerin taşlık ve kurak olduğunu, ziraate elverişli yerlerinin çok az olduğunu söyleyerek şehirlerinde her zaman kıtılık yaşıyor, yaz mevsiminde sıcaklık ve susuzluk yüzünden kimse evinde oturamadığı için geçim sıkıntısı çektilerini bildirmiştir. Ayrıca her yıl hane başına 117'şer akçe haraç ödedikleri için avarızdan muaf oldukları belirtmişlerdir. Eğer her haneden 30'ar akçe istenirse bunu ödemeye güçleri yetmeyecekini ve darmadağın olacaklarını bildirmiştir ve durum Divana sunulmuştur.

Yapılan araştırmaya göre Nevesin yöneticilerinin söylediğlerinin doğru olduğu anlaşılmış, bunun üzerine daha önce kimden avarız alınmışsa köprü yapımı için sadece onlardan vergi toplanması emredilmiştir.

**9 Muharrem 973 (6 Ağustos 1565)
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)**

چو بى خەزىنەتىلىپ تاڭلۇپ زېھىزلىك بازىكىرى قىزىرىپ كۆزىرەت بىلەك سەنار كۆزىرەتكەپ پىزىچىقەن
 نى قىزىر، بىندە ئەلمىن بىر، بىلەپ كۆزىر خەن قىزىر قىسىيە، قۇمۇرىتىشە ئۈزۈن بىلەپ كۆزىر بولۇپ ئەللەندىز و قىزىر ئەپ
 ئەن باشقاون بىسلىخە كۆزىر كۆزىر كۆزىر كۆزىر شەرىپ كۆزىر قۇزىرىمە ئەن كۆزىر ئەپ ئەن ئەن
 بىزقىر، ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن قۇزىرىمە ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن قۇزىرىمە ئەن ئەن ئەن
 دۆگۈزىنە ئۇزىز كۆزىر، دۆگۈزىنە ئۇزىز كۆزىر قۇزىرىمە ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ۷۰۹۵ء و اپەردا وادى ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 دۆگۈزىنە ئۇزىز كۆزىر ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن
 ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن

مەھەنگىرلىك ۱۹۱۰ء بىعەندەتكەر سىز ۹۷

**Order to the Fiscal
Superintendent of
Herzegovina, Zaim
Mehmed**

Although it was ordered that 100,000 akčas should be taken from the filori (gold coin) tax collector of Nova for the bridge in Mostar, you report that the tax collector Ridvan has gone to Nova without the requested money could be taken. In addition, you report that it is necessary to secure the timber and start construction next year, that 150,000 akčas to be collected through special taxes would not be sufficient and that it is necessary to gather Herzegovinian cerehors (paid construction workers for castles and bridges). You write that it is possible to secure the mentioned 100,000 akčas from tax collectors/Vlachs in the Sandjaks of Herzegovina and Klis on the basis of taxes established in the year 970.

I order that 100,000 akčas be spent for the procurement of the construction timber, that in spring the bridge be finished as sturdy and strong and that an authorized scrivener should write the minutes of all expenses and that the minutes should be sealed and sent to Istanbul. Hiring of the paid workforce is considered appropriate.

19 Rebiülevvel 973/14th October 1565
(Prime Ministry, Ottoman Archives)

**Naredba nadzorniku
mukataa hercegovačkoga
sandžaka Zaimu
Mehmedu**

Iako je bilo naređeno da se od sakupljača filurije iz Herceg Novog uzme 100 000 akči za most u Mostaru, izvještavaš da je sakupljač filurije Ridvan otiašao u Herceg Novi a da nije ostavio traženi novac. Dalje izvještavaš da je potrebno osigurati građu i početi s izgradnjom sljedeće godine, da 150 000 akči koje će se namaknuti preko vanrednih poreza neće biti dovoljno, te da je potrebno sakupiti hercegovački džerehor (plaćena radna snaga koja je gradila most i kule). Pišeš kako je spomenutih 100 000 moguće osigurati od filurdžija/Vlaha iz Hercegovačkog i Kliškog sandžaka a na ime poreza uspostavljenog 970. godine.

Naređujem da se za nabavku građevinskoga drveta potroši 100 000 akči, da se most na proljeće završi na način da bude stamen i čvrst, te da ovlašteni pisar sačini zapisnik svih troškova i da ga zapečaćenog pošalje u Istanbul. Angažiranje plaćene radne snage smatra se prikladnim.

19. Rebiülvvel 973/14. oktobar 1565.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

**Hersek Sancağı
Mukataa
Nâzırı Zaim Mehmed'e
hüküm**

Mostar köprüsü için 100.000 akçe Nova filoricisinden alınması emredildiği halde, Nova filoricisi Rıdvan'ın bu para alınmadan Nova'ya gittiğini bildirmiştir. Yine köprü inşası için bu yıl kerestenin temin edilmesi ve gelecek yıl yapımına başlanması gerektiğini, masraflar için avarizdan sağlanacak 150.000 akçenin yetmeyeceğini, ayrıca Hersek vilayetinden cerehor (kale ve köprü yapımında ücretle çalıştırılan zümre) toplanması gerektiğini belirtmiştir. Yukarıda sözü edilen 100.000 akçenin Hersek ve Kilis sancağındaki filoricilere/Eflaklara yeni konulan 970 senesi eflak vergisinden alınmasının mümkün olduğunu yazmışsin.

Buyurdum ki, köprü inşasına gerekli kerestenin temini için öncelikle 100.000 akçenin harcanması, köprünün ilkbaharda sağlam bir şekilde yapılip bitirilmesi ve masrafların görevli kâtip vasıtasiyla bir defter halinde yazıp mühürleyip İstanbul'a göndemesi emredilmiştir. Emredilen cerehorların toplanıp köprü yapımında çalıştırılması uygun görülmüştür.

19 Rebiülevvel 973/14 Ekim 1565
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

۲۴۸

ماسه و زانه بسته شده فی قلوب لکلکی اند که باید نماین، باز نزدیکه و می توانند در زمانه های پرکش
 شنیده و می توانند با زمانه های دیگر را که نیز مایه نیستند و موضع سهاده باشند می توانند در زمانه های پرکش
 بینی پر کردند و اند پس از اینکه زانه بسته شده باشند فی قلوب لکلکی اند که در زمانه های علاوه
 بر زمانه های پرکش اند فی قلوب لکلکی اند و زمانه های پرکش که در زمانه های پرکش اند
 بر زمانه های که زمانه های دیگر اند و این زمانه های دیگر اند که زمانه های پرکش اند
 هر زمانه هایی و موضع اند که زمانه های اند و زمانه های پرکش اند که زمانه های اند
 و زمانه های اند که زمانه های اند و این زمانه هایی و موضع اند که زمانه های اند و این زمانه هایی که زمانه های
 در زمانه های اند و این زمانه های اند که زمانه های اند که زمانه های اند و این زمانه هایی که زمانه های
 مانند زمانه هایی که زمانه های اند و این زمانه هایی که زمانه های اند که زمانه های اند و این زمانه هایی
 همچو robe بلطفه سهاده شده اند و از همینجا آنها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند
 اند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند
 سکته اند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند
 و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند
 اند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند
 اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند و اینها می شوند

۹۷ - ۱۰۰ صفحه کسر صدر

**Order to the Kadi of Mostar
and Fiscal Superintendent of
Herzegovina, Zaim Mehmed**

It was ordered that a stone bridge should be built at the place of the bridge which was built by late Sultan Mehmed Han on the Neretva River between two towers. 40,000 Akčas are required from the population of Nova, Nevesinje and Mostar Kazas and 100,000 akčas are required from the filori (gold coin) tax revenue of Herzeg-Novi. However, it is assumed that the construction will call for 300,000 akčas. You report that 40,000 akčas are necessary to secure all the stone, wood, lead and iron prior to construction so that, when the construction time comes, the master workers with helpers should be able to finish the construction in a period of 2-3 months. Furthermore, you report that one arch measuring 46 zira will be built between the existing towers, that the old bridge would be demolished for the construction of the new one and in case of shortage of funds during the construction – it would be necessary to write to Istanbul once again and to ask for money and that in the mean time the river water level could rise suddenly and damage the bridge under construction. That is why you ask 160,000 akčas to be secured in line with the previous calculations.

I order that 60,000 akčas should be taken from the taxes collected in Herzegovina and 100,000 akčas should be set aside from within Klis filori tax. When my Ferman (Sultan's Order) reaches you, build the bridge as it is ordered to you. Draw up the minutes of all the costs, sign it, affix the seal on it and send it to Istanbul.

23 Cemaziyelevvel 973/16th December 1565
(Prime Ministry, Ottoman archives)

**Naredba [mostarskom] kadiji
i hercegovačkom nadzorniku
mukataa Zaimu Mehmedu**

Naređeno je da se most što ga je na rijeci Neretvi između dvije kule izgradio merhum Sultan Mehmed Han ponovno izgraditi od kamena. Od stanovništva novskog, nevesinskog i mostarskog kadijuka traži se 40 000 akči, a od Herceg Novog se na ime filuirje traži 100 000 akči. Međutim, pretpostavlja se da će za gradnju biti potrebno 300 000 akči.

Izvještavaš da je od spomenutih 40 000 akči potrebno osigurati kamen, drvo, olovu i željezo i time prije gradnje upotpuniti nabavku potrebnih materijala da bi, kad dođe vrijeme za gradnju, majstori zidari sa pomoćnicima mogli u periodu od 2-3 mjeseca završiti izgradnju. Dalje izvještavaš da će između postojećih kula biti izgrađen jedan luk od 46 aršina, da će u slučaju da u toku izgradnje ponestane sredstava – jer je potrebno porušiti stari i izgraditi novi most – trebati opet pisati u Istanbul i tražiti novac, te da bi rijeka mogla iznenada nadoći i oštetići most u izgradnji. Zbog toga će, kažeš, trebati osigurati 160 000 akči koje postoje u ranijim obračunima.

Naređujem da se za izgradnju mostarskog mosta izdvoji 60 000 akči od poreza Hercegovačkog sandžaka, a 100 000 iz Kliskog sandžaka na ime filuirje. Kada vam dođe moj ferman izgradite most kako vam se naređuje. Napravite zapisnik svih troškova, potpišite ga, opečatite i pošaljite u Istanbul.

23. Džumadel-ula 973/16. decembar 1565.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

**[Mostar] kadısına ve Hersek
Mukataa Nazırı Zaim
Mehmed'e hükm**

Mostar'da Neretva nehri üzerinde iki kule arasında merhüm Sultan Mehmed Hân hazretlerinin yaptırdığı köprüün yeniden kargir (taş bina) olarak inşa edilmesi emredildiğinden masrafi için Nova, Nevesin ve Mostar kazaları halkından 40.000 akçe, Nova kazâsına ait filori vergisinden 100.000 akçe ödenmesi istenmiş, ancak köprüün 300.000 akçe masrafla yapılabileceği tahmin edilmiştir.

Söz konusu 40.000 akçe ile taş, ağaç, kurşun, demir ve gerekli olan kereste temin edilerek inşaat başlamadan önce bütün malzemenin hazırlanması gerektiğini, inşaat vakti geldiğinde ise bina ustaları ve işçiler hep beraber iki üç ay içinde tamamlamaları gerektiğini bildirmiştir. Bu köprüün mevcut iki kulenin arasında 46 zirâ/ uzunluğunda bir göz köprü şeklinde yapılacağını, eskisi yıkılıp yerine yeni yapılacagından inşaat tamamlanmadan paranın bitmesi halinde yeniden İstanbul'a yazıp para istemek gerektiğini, bu süre zarfında suların ansızın taşip inşaat halindeki köprüye zarar verebileceğini belirtmiştir. Bu sebeple daha önce yapılan hesaplama gereği lazım olan 160.000 akçenin temin edilmesi gerektiğini yazmışsin.

Buyurdum ki, Mostar köprüsünün yapımı için Hersek vergilerinden 60.000 akçe ve Kilis filoricileri vergisinden 100.000 akçe verilmesini emrettim. Fermanım size ulaştığında köprüyü emredilen şekilde yaptırap tamamlatın. Yapılan bütün masrafların muhasebesini bir deftere yazdırıp altın imzalayıp ve mühürleyip İstanbul'a gönderin.

23 Cemaziyelevvel 973/16 Aralık 1565.
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

هر سخنی خویش از آن بدمج نمایم لیکن پس از که در پایه آنها خود خوش بودند خود بگشته باشد و خود نهاده باشند
 زده خواهد شد و معرفت از آنها در پیش آنها می‌گذارد و این بروایت داشته باشد اما نهاده باشند که خود بگشته باشند
 با پیشینی خود باشد از آنچه از آنها داشته باشند فهمیدن باشد و درینجا
 داده اینجا بگذشت و آنرا می‌دانند و آنها که خود داشته باشند را بگذرانند و قدر خوبی از آنها
 نالور داشته باشند که آنرا می‌گذرانند و آنرا می‌دانند و آنرا می‌دانند و آنرا می‌دانند و آنرا می‌دانند
 و املاه خود املاه خویش را بشیرینی داده اینها می‌دانند و قدر خیلی می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند
 از آنها خود بگذرانند پس اینها می‌دانند که خود بگذشت و آنها می‌دانند اینها می‌دانند خود بگذشت و آنها
 داشتم املاه خود املاه خویش را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند
 پس اینها دارند املاه خویش را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند
 که خود بگذشت و آنها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند و آنها می‌دانند خود بگذشت و آنها می‌دانند
 اینها نهاده باشند اما آنها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند از آنها خود تجربه نمی‌کنند
 همان تجربه خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند
 که خود بگذشت و آنها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند و آنها می‌دانند خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند
 که خود بگذشت و آنها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند و آنها می‌دانند خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند
 اینها نهاده باشند اما آنها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند از آنها خود تجربه نمی‌کنند
 همان تجربه خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود تجربه نمی‌کنند
 از آنها خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند از آنها خود تجربه نمی‌کنند
 اینها نهاده باشند اما آنها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند از آنها خود تجربه نمی‌کنند
 همان تجربه خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند از آنها خود تجربه نمی‌کنند

و اینها همچنان می‌گذشتند و خواستند از آنها خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند و خود را بشیرینی داده اینها می‌دانند

**Order to the Fiscal
Superintendent of
Herzegovina, Zaim Mehmed**

It was ordered to re-build the nearly ruined bridge which was built by the late Sultan Mehmed Han, this time in stone, in Mostar Kaza. You report that after the construction of a new bridge, the new arch would be high, and the existing tower entries would be low. You say that the aged towers have to be rehabilitated, new doors must be made and that their old locations were on land-fill. You write that around 30,000 akças will be needed for rehabilitation of the tower and the gates. You additionally say that town of Mostar spreads on both sides of the Neretva River over which the bridge will be built and that on one side there is water in abundance and that on the other side, where there are 4 mosques and numerous neighbourhood prayer halls, there is no water. You say that some benefactors ask for permission to convey water using the bridge. I order that the towers be rehabilitated and the gates built high. When my Ferman reaches you, you make the mentioned towers in the way you find it appropriate and you elevate the doors as you need. You take the necessary funds from the fiscal enterprises of Sultan. All the expenses should be entered into the minutes, affix a seal to the minutes and send it to Istanbul. Do not make unnecessary expenses. Be careful that the water supply system running over the bridge does not damage the bridge. Let it be known that in case it is found out later on that the water supply system damages the bridge, the damage will be paid by the ones who have been insisting on making that water supply system.

5 Şaban 973/ 25th February 1566
(Prime Ministry, Ottoman archives)

**Naređenje hercegovačkom
nadzorniku mukataa Zaim
Mehmedu**

Naređuje se ponovna izgradnja mosta kojeg je u mostarskom kadiluku izgradio Sultan Mehmed Han a koji se počeo urušavati. Izvještavaš da je nakon izgradnje novoga mosta njegov luk visok a postojeće kule sa ulazima niske. Kazao si kako se dotrajale kule moraju obnoviti, da se moraju uraditi nova vrata na njima i kažeš kako su bile podignute na nasipu. Pišeš da će za obnovu kula i kapija biti potrebno oko 30 000 akća.

Još kažeš da se kasaba Mostar prostire s obje strane Neretve preko koje će biti izgrađen most i da s jedne strane ima vode u izobilju a da s druge – gdje se pored mahalskog mesdžida nalaze još i četiri džamije – nema vode u dovoljnim količinama i da je potreba za vodom naročito velika, te da neki dobrocititelji traže dozvolu da sprovedu vodu preko mosta.

Naređujem da se kule obnove na način kako si rekao i da se naprave visoka vrata. Kada vam stigne moj ferman spomenute kule uradite onako kako budeš smatrao da treba, a vrata podigni koliko po tebi bude potrebno. Potrebna sredstva uzmite iz carskih mukataa. Sve troškove unesi u zapisnik, opečati i pošalji u Istanbul. Neka ne bude bespotrebnih troškova.

Pazite da vodovod koji će ići preko mosta ne ošteći most. Neka se zna da će u slučaju da se kasnije ispostavi da vodovod ošteće most štetu platiti oni koji su inzistirali da se vodovod uradi.

5. Šaban 973/ 25. februar 1566.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

**Hersek Mukataa
Nâzırı Zaim Mehmed'e
hüküm**

Mostar kazasında yıkılmaya yüz tutmuş olan merhûm Sultan Mehmed Hân'ın yaptırdığı köprünen yeniden taştan yapılması için emredildi. Köprünün iki tarafında eskiden kalma birer kule bulunduğu için, şimdi yeniden yapılması gerekiyinde köprü kemerinin yüksek, kule kapılarının alçakta kaldığını bildirmiştir. Söz konusu kuleler eskidigidinden bunların tamir edilmesi, kapılarının da yeniden yapılması gereğini, bunların eski yerlerinin dolma olduğunu belirtmişsin. Kulelerin tamiri, örtüsü ve kapılarının yapılması için tahminen 30.000 akçe tutacagini yazmışsin. Ayrıca Mostar kasabası, köprü yapılacak Neretva nehrinin iki tarafında olduğundan, bir tarafında bol su bulunduğu, diğer tarafında ise mahalle mescitlerinden başka dört caminin yer aldığı, ancak bu kesimde su bulunmadığından özellikle suya çok ihtiyaç olduğunu, köprü kemerinden karşı tarafa su geçirmek için bazı hayatı sahiplerinin izin istediğini ifade etmişsin. Buyurdum ki, belirttiğin hususlarda kulelerin tamir edilmesini, kapılarının yüksek yapılması emrettim. Fermanım size ulaştığında söz konusu kuleleri müناسip gördüğün şekilde yaptırıp, kapılarını uygun gördüğün biçimde yükseltirmelisin. Yapılacak masraflar için gerekli parayı ise o taraflardaki hassa mukataalarдан alırsın. Bütün masrafları bir deftere yazdırıp, mühürleyip İstanbul'a gönderirsın. Lüzumsuz masraf yapılmasın. Köprü üzerinden geçirilecek suyun köprüye zarar vermemesine dikkat edin. Eğer daha sonra köprüye zararı olursa bu suyu geçirmekte ısrarı olanlara tazmin ettirileceği bilinmelidir.

5 Şaban sene 973 (25 Şubat 1566).
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

وواده سکونت داشتند از آنکه بود که بیرون از این دستورات، که کوچه‌جات اولین تجارتی بودند،
و با خوشبختی، میتوانند بزرگ شوند و از آنکه از این دستورات که کوچه‌جات از این طبقه اند،
اویسی لردی مربوط به تکمیل آنها در وقتی مرسود، یعنی در همان طبقه مکتوپهای فرعی که نهاد پکوچه‌جات بودند
نمایند و زمان اویسی لردی مربوط به این دستورات است که این دستورات از این طبقه میباشد.
و یوسف کوچه‌جاتیم این دستورات را در اسلام داده که به نام این دستورات نام داشته باشد و این دستورات
از زمان خریل یعنی سنت پنجم هجری تا سده هشتم هجری میباشد - ۹۶ -

BOA, MAD, 2775, s. 1061

در سالیان نکوهی داشتند این دستورات که بیرون از این دستورات، که کوچه‌جات بودند،
و با خوشبختی که داشتند بزرگ شوند و از آنکه بیرون از این دستورات که کوچه‌جات از این طبقه اند،
اویسی لردی مربوط به تکمیل آنها در وقتی مرسود، یعنی در همان طبقه مکتوپهای فرعی که نهاد پکوچه‌جات بودند
نمایند و زمان اویسی لردی مربوط به این دستورات است که این دستورات از این طبقه میباشد.
لیکن بعد از این دستورات را ای اولین دستورات بودند یعنی پنجمین دستورات اسلامی
اویسی لردی مربوط به تکمیل این دستورات داده که این دستورات که کوچه‌جات بودند،
بیشتر نام داشتند و بیرون از این دستورات که کوچه‌جات بودند، که نهاد پکوچه‌جات بودند
و از سده هشتم هجری تا سده نهم هجری میباشد - ۹۷ -

BOA, MAD, 2775, s. 1061

Order to the Dubrovnik beys

As it was ordered to the Kadi of Mostar and fiscal superintendent Mehmed, workers are needed for the construction of the bridge in Mostar. The Kadi and the minister will send you a letter and my Ferman, and as many workers that might be needed. Send the workers to Mostar with necessary tools. Take their salaries from the Kadi and the minister.

15 Şaban 973/ 7th March 1566
(Prime Ministry, Ottoman archives)

Naredba dubrovačkoj gospodi,

Kako je naređeno mostarskom kadiji i nadzorniku Mehmedu, za izgradnju mosta u Mostaru potrebno je plaćene radne snage (majstori i kalfe). Spomenuti mostarski upravitelji poslat će vam pismo i moj ferman, pa koliko god da zatraže majstora pošaljite ih u Mostar sa potrebnim alatom. Neka ih isplate kadija i nadzornik.

15. Šaban 973/ 7. mart 1566.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Dubrovnik beylerine hüküm

Mostar'da köprü binâ olunması için Mostar kadısına ve nazır Mehmed'e gönderilen hüküm gereği köprü inşasında ücretle çalışacak bennâ/usta-kalfa lâzım olduğundan sözü geçen kadı ve nâzır sana mektup ve fermanımı göndererek köprü yapımında çalışacak ne kadar usta isterlerse bulunan yerlerden temin edip gerekli aletleriyle Mostar'a gönderin. Çalışmaları karşılığında ücretlerini kadı ve nazırda bulunan akçeden alınız.

15 Şaban 973 (7 Mart 1566).
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Order to bey of Herzegovina Sandjak and the Kadi of Nova

Transfer the sufficient number of fortress workers in Blagaj and Mostar to the bridge construction of Mostar. You may as well send as many master builders from the Nahiye of Popovo into Mostar as needed. They will be paid by the funds allocated for this purpose.

18 Şaban 973/ 10th March 1566
(Prime Ministry, Ottoman archives)

Naredba hercegovačkom sandžakbegu i kadiji Herceg Novog

Obezbijedite dovoljan broj radne snage iz redova posada u blagajskim i mostarskim tvrđavama kako bi radili na izgradnji mosta u Mostaru. Također iz nahije Popovo u Mostar pošaljite majstora koliko bude potrebno. Isplatit će ih se iz sredstava namijenjenih za izgradnju mosta.

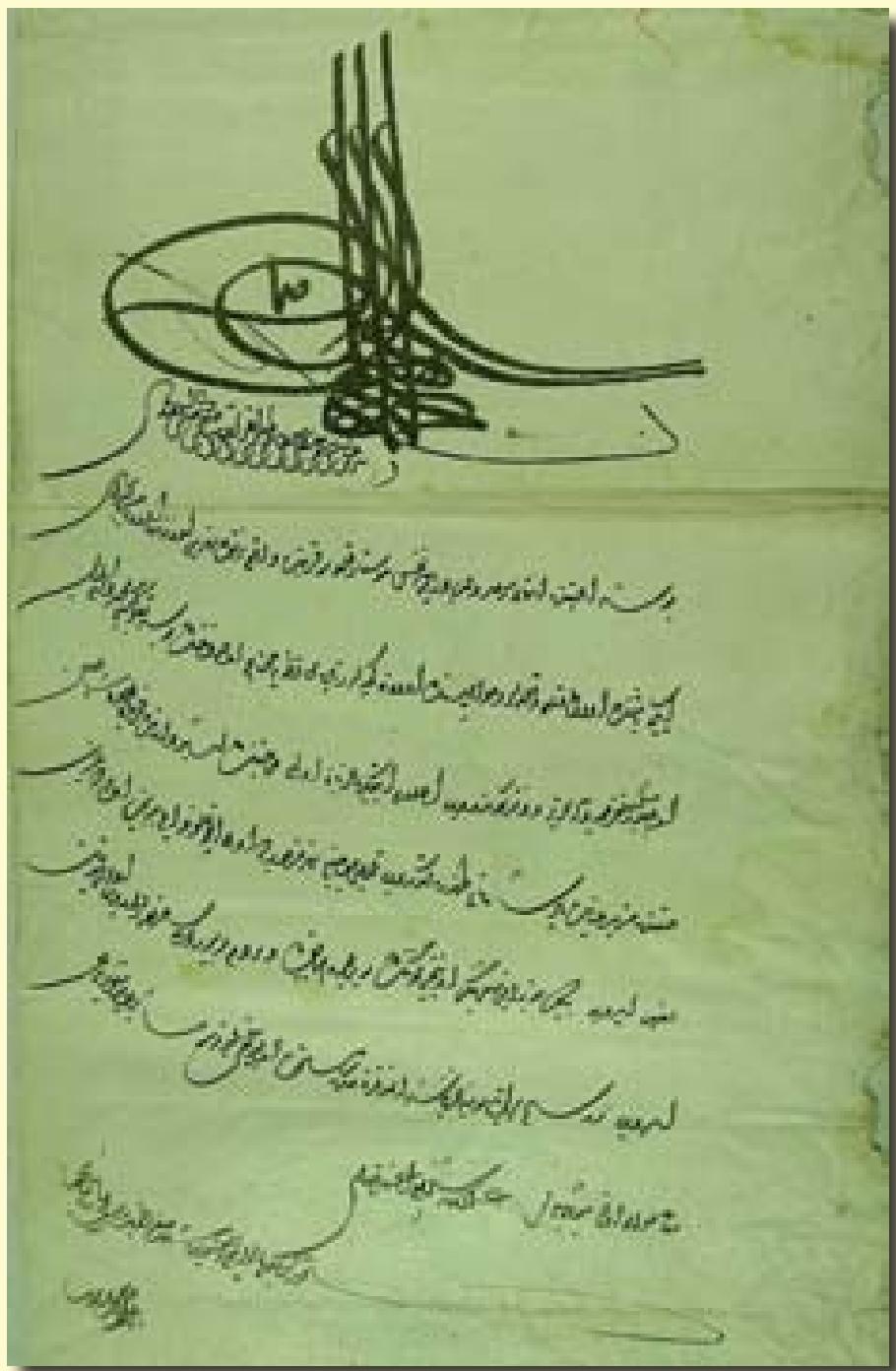
18. Šaban 973/ 10. mart 1566.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Hersek sancakbeyine ve Nova kadısına hüküm,

Mostar köprüsünün inşasında çalışmak için yeterince hisâr eri gerektiğinden Blagay ve Mostar'da olan hisâr erlerinden yeteri kadar kimseyi görevlendirip Mostar'a gönderin. Yine Nova kazasının Popova nahiyesinde bina ustalarından gereği kadarını Mostar'a gönderin. Ücretleri bu işe tahsis edilen paradan ödenecektir.

18 Şaban 973 (10 Mart 1566)
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Dokument br. 6

BOA, Ibnülemin - Askeri, nr. 4804

Tugra (Ahmed II)

Berat:

The Bridge over Neretva River near the Mostar castle which is a part of Islamic Borderland of Bosnia, along with the bridges, towers and the passages in the vicinity, need to be protected with utmost importance. The Beylerbey of Bosnia, Mehmed Pasha, listed again 380 guards of major fortified towns and asked for them to be appointed in Mostar. From the first group, azap (infantry guard) Şahin has been appointed on Neretva with a salary of 10 akças on 10 Safer 1106 (30th September 1694).

**24 Safer 1106/14th October 1694, Belgrade field
(Prime Ministry, Ottoman archives)**

Tugra (Ahmed II)

Berat:

Zbog važnosti prolaza u blizini kula koje se nalaze pored mosta na Neretvi u Mostaru, koji je islamska krajina (serhadd-i islamiyye), bosanski beglerbeg Mehmed-paša popisao je 380 muhafiza i tražio da ih se postavi na dužnost. Iz prvog džemata azapa na Neretvu je postavljen Šahin sa plaćom od 10 akči, 10. Safera 1106. (30. septembar 1694.).

**24. Safer 1106/ 14. oktobar 1694., Beogradsko polje
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)**

Tuğra (II. Ahmed)

Berat:

Bosna eyaletinde serhadd-i İslâmiyyeden olan Mostar kalesi yakınındaki Neretva nehri üzerinde olan büyük köprüünün iki başındaki kale ve kuleler ile etrafında olan geçitlerin önemle korunması gerektiğinden Bosna beylerbeyi Mehmed Paşa, yeniden 380 muhafiz yapıp bunların tayinini istemiş, birinci azebân cemâatinden Şahin, Neretva'da on akçe maaşla 10 Safer 1106'da (30 Eylül 1694) tayin edilmiştir.

**24 Safer 1106 (14 Ekim 1694), Belgrad Sahrası
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)**

Tugra (Ahmed II)

Dokument br. 7

Berat: The Bridge over Neretva River near the Mostar castle which is a part of Islamic Borderland of Bosnia, along with the bridges, towers and the passages in the vicinity, need to be protected with utmost importance. The Beylerbey of Bosnia, Mehmed Pasha, listed again 380 guards of major fortified towns and asked for them to be appointed in Mostar. From the fifth group, azap Nezir has been appointed on Neretva with a salary of 9 akças on 10 Safer 1106 (30th September 1694).

24 Safer 1106/14th October 1694, Belgrade field
(Prime Ministry, Ottoman archives)

Tugra (Ahmed II)

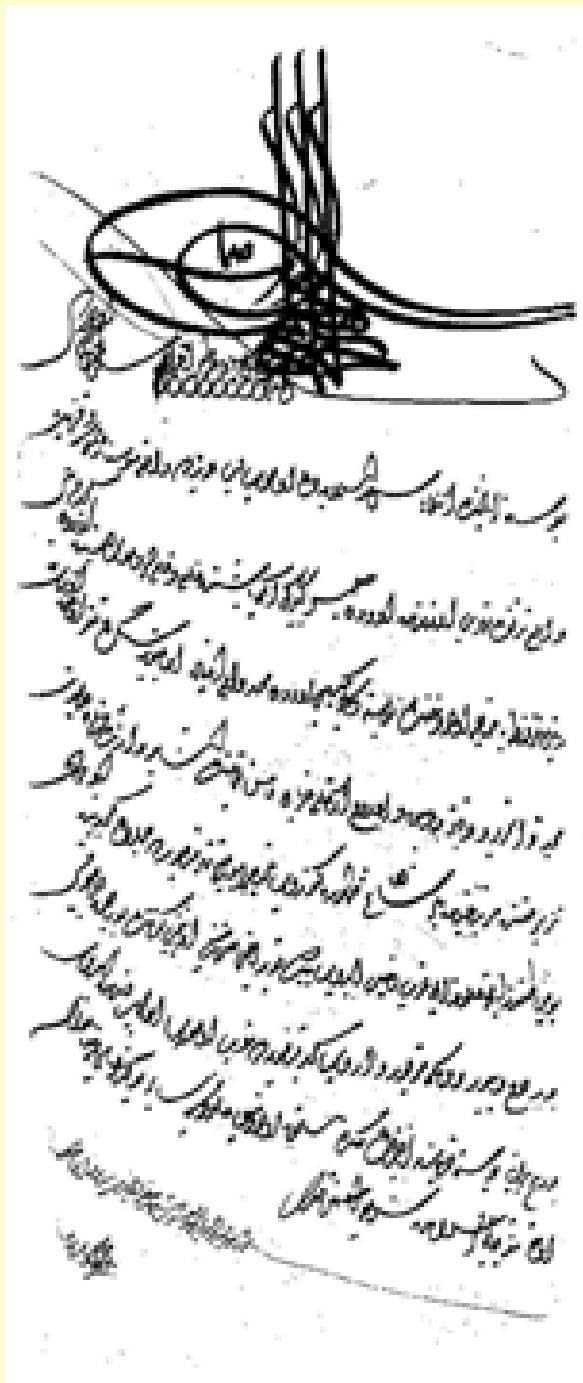
Berat: Zbog važnosti prolaza u blizini kula koje se nalaze pored mosta na Neretvi u Mostaru, koji je islamska krajina (serhadd-i islamiyye), Bosanski beglerbeg Mehmed-paša popisao je 380 muhafiza i tražio da ih se postavi na dužnost. Iz petog džemata azapa na Neretvu je postavljen Nezir sa plaćom od 9 akči, 10 Safera 1106 (30 september 1694).

24. Safer 1106/ 14. oktobar 1694., Beogradsko polje
(Osmanli arhiv predsjedništva vlade)

Tuğra (II. Ahmed)

Berat: Bosna eyâletinde serhadd-i İslâmiyyeden olan Mostar kalesi yakınındaki Neretva nehri üzerinde olan büyük köprüün iki başında olan kale ve kuleler ile etrafında olan geçitlerin önemle korunması gerekiğinden Bosna beylerbeyi Mehmed Paşa yeniden 380 muhafiz yazip tayinini istemiş, beşinci azebân cemâatinden Nezir, Neretva'da dokuz akçe maaşla 10 Safer 1106'da (30 Eylül 1694) tayin edilmiştir.

24 Safer 1106 (14 Ekim 1694), Belgrad Sahrası
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BOA, Ibnülemin - Askeri, nr. 2545

Dokument br. 8

BOA, Ibnülemin - Askeri, nr. 6146

Tugra (Ahmed II)

Berat: The Bridge over Neretva River near the Mostar castle which is a part of Islamic Borderland of Bosnia, along with the bridges, towers and the passages in the vicinity, need to be protected with utmost importance. The Beylerbey of Bosnia, Mehmed Pasha, listed again 380 guards of major fortified towns and asked for them to be appointed in Mostar. From the second group, azap Timurhan has been appointed on Neretva with a salary of 9 akças on 10 Safer 1106 (30th September 1694).

24 Safer 1106/14th October 1694, Belgrade field
(Prime Ministry, Ottoman archives)

Tugra (Ahmed II)

Berat: Zbog važnosti prolaza u blizini kula koje se nalaze pored mosta na Neretvi u Mostaru, koji je islamska krajina (serhadd-i islamiyye), Bosanski beglerbeg Mehmed-paša popisao je 380 muhafiza i tražio da ih se postavi na dužnost. Iz drugog džemata azapa na Neretvu je postavljen Timurhan sa plaćom od 9 akči, 10. Safera 1106. (30. september 1694.).

24. Safer 1106/ 14. oktobar 1694., Belgrad Sahrası
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Tuğra (II. Ahmed)

Berat: Bosna eyâletinde serhadd-i İslâmiyyeden olan Mostar kalesi yakınındaki Neretva nehri üzerinde olan büyük köprüünün iki başında olan kale ve kuleler ile etrafında olan geçitlerin önemle korunması gerektiğinden Bosna beylerbeyi Mehmed Paşa, yeniden 380 muhafiz yazıp tayinini istemiş, ikinci azebân cemâatinden Timurhan, Neretva'da dokuz akçe maaşla 10 Safer 1106'da (30 Eylül 1694) tayin edilmiştir.

24 Safer 1106 (14 Ekim 1694), Belgrad Sahrası
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

**Order sent to Governor of
Bosnia, Vizier Ali Pasha, Kadi of
Mostar, Aghas, Commissioned
officers and distinguished
persons**

For a long while, it was necessary to rehabilitate the bridge which Sultan Süleyman Han had personally ordered to be built on Neretva in Mostar in the Bosnian province. Likewise, due to lack of adequate space for storage of gunpowder and logistics, as well as owing to the concern that an accident in the tower which is located on the bridge foundations could be dangerous, it is necessary to build ammunition storage. The expenses of the rehabilitation of the bridge and the construction of the ammunition storage were estimated to amount 2,883 Kurush (Grosh). It is suggested that 1,200 Kurush be taken from the Foundation and Miriya and that the remaining 1,683 Kurush be provided by holders of large estates, commissioned officers and other foundation beneficiaries in kind or work.

As the money for the repair of the bridge and for the construction of the ammunition storage will be paid from the foundation revenue, let the 1,200 Kurush be sent from the state treasury, which will later on be settled with the income of the Foundation and the remaining 1,683 Kurush be covered as help in kind or work by the people.

**14 Rebiülevvel 1150/12th July 1737
(Prime Ministry, Ottoman archives)**

Dokument br. 9

BOA, MAD, 3609, s. 21

Naredba bosanskom veziru Ali Paši, mostarskome kadiji, agi, zabitima i uglednicima

Već duže vremena potrebno je obnoviti most, što ga je na Neretvi u Mostaru, u Bosanskom vilajetu, dao izgraditi lično Sultan Sulejman Han. Također, zbog nedostatka adekvatnoga prostora za skladištenje baruta i logistike (džebehana), kao i zbog bojazni da bi kula koja je smještena na temeljima mosta mogla postati problematična, potrebno je izgraditi novo skladište. Troškovi obnove mosta i izgradnje skladišta procijenjeni su na 2 883 groša. Predloženo je da se 1 200 groša izdvoji iz vakufa i mirije, a da preostalih 1 683 groša obezbijedi aga, zabit i drugi korisnici vakufa.

Kako će dio novaca za popravku mosta i izgradnju skladišta biti namiren iz prihoda vakufa (zaklada) neka se iz državne blagajne pošalje 1 200 groša, koje će kasnije biti namirene od vakufa, dok preostalih 1683 groša treba da sakupi narod.

**14. Rebiül-evvel 1150/ 12. juli 1737.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)**

Bosna valisi vezir Ali Paşa'ya, Mostar kadısına, ağa ve zâbitleriyle ahalinin ileri gelenlerine huküm

Bosna eyâletinde Mostar kalesi yakınındaki Neretva nehri üzerinde merhûm Sultân Süleyman Hân kendisinin yaptırdığı büyük köprü bir süredir tamiri gereği gibi kalenin barut ve mühimmât konulan cebehanesi olmadığından köprünün temelinde bulunan kulenin kazaya uğramasından korkulduğu için yeni bir cebehanе yapılmasına ihtiyaç duyulmuş büyük köprünün tamiri yapılacak cebehanе binası masrafları için 2883 guruş tahmin edilmiş, keşif ve bu paranın 1200 guruşu vakıf tarafından veya mîriden karşılanması kalan 1683 guruşun oradaki ağa, zabit ve diğer vakıf halkı tarafından mal ve bedenle yardımcı olarak karşılanması teklif edilmiştir.

Sözü geçen büyük köprünün tamiri ve cebehanenin yapımı için gerekli para vakıfın gelirlerinden verilmesi halinde bu zaman alacağından, 1200 guruşun önce Hazine'den gönderilmesi, sonra vakıf gelirlerinden Hazine'ye ödenmesi, kalan 1683 guruşun ise halkın mal ve bedenen yardımlarıyla karşılanması emredilmiştir.

**14 Rebiülevvel 1150 (12 Temmuz 1737).
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)**

۱۰

برسن ملکه دیورس سنجابی نخست و میتوان رفاقت کرد
 برسن ملکه دیورس طوری دیگر دیگر بولن جای خود را از خود کشید این دستور میتواند
 برسن ملکه دیورس میتواند میتواند از خود دستور میتواند این دستور میتواند
 نخست تو خواهد در خرج ره صدمه دستور میتواند خواهد بود از خود دستور میتواند
 تجربه و جستاخانه دیورس از خود میتواند خواهد بود از خود دستور میتواند
 نه بین خود و دیگران را از دیواره و سیانه برسن: خواهد بود از خود دستور میتواند
 رفع کسری خواهد دستور میتواند دیگران را از دیواره و سیانه برسن: رفع کسری خواهد
 و داده لذتی خواهد داشته باشد این دستور میتواند از خود دستور میتواند
 رفته و فتحه دفعه ای خواهد دستور میتواند از خود دستور میتواند
 که از قدر ای خواهد دستور میتواند از خود دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند
 از خود دستور میتواند از خود دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند
 ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند
 ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند ای خواهد دستور میتواند

**Order to the governor
of Bosnia, the head of
Herzegovina Sandjak and
the Kadi of Mostar**

Bosnian architect Todor, Jovan and other Jovan addressed Divan-i humayun [Sultan's Government] with a petition. As the abovementioned persons were working on the rehabilitation of the bridge which was erected by Sultan Süleyman Han on Neretva in Mostar, on construction of the ammunition storage as well as repairs of the palisades and towers, governor of Bosnia Ali Pasha exempted them from tax payment in 1150 [in 1737]. In month of Muharrem 1155 [March 1742], Mehmed Pasha exempted them from paying extraordinary taxes as they have been replacing the stones which were falling off the bridge and carrying out the abovementioned duties. Owing to the indicated reasons a Ferman, thereby exempting them from tax payment as long as they carried out the abovementioned duties, is issued.

21 Rebiülevvel 1156/15th May 1743
(Prime Ministry, Ottoman archives)

**Naredba bosanskom
valiji, mutesarifu
hercegovačkoga sandžaka
i mostarskom kadiji**

Bosanski neimar Todor, Jovan i drugi Jovan obratili su se Divan-i humajunu (Carsko vijeće) arzuhalom. Kako su spomenuti radili na obnovi mosta kojeg je na Neretvi u Mostaru podigao Sultan Sulejman Han, na izgradnji skladišta te popravkama palisada i kula, bosanski valija Ali-paša ih je godine 1150. (1737) oslobođio plaćanja poreza. U mesecu Muharremu godine 1155. (mart 1742) Mehmed-paša ih je oslobođio od vanrednih poreza (avariz) sa obrazloženjem da su postavljali kamenje koje je otpadalo sa mosta i izvršavali gore spomenute dužnosti. Zbog navedenih razloga izdaje se ferman kojim se oslobođaju poreza sve dok obavljuju spomenute dužnosti.

21. Rebiül-evvel 1156/15. maj 1743.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

**Bosna valisine,
Hersek sancağı
mutasarrifina ve Mostar
Kadısına hüküm**

Bosnalı mimar Todor, Yovan ve diğer Yovan Dîvân-ı hümâyuna arzuhal gönderip, Mostar'da Neretva nehri üzerindeki merhum Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı büyük köprüün bakımı ve tamiri ile cebehane, şarapol ve kulelerinin tamirini yapmak karşılığında Bosna valisi Ali Paşa tarafından 1150 (1737) senesinde tekalifi-i örfiyeden muaf olmuşlar ve Muharrem 1155'te (Mart 1742) de Mehmed Paşa tarafından köprüün düşen taşlarını yerine koymak ve yukarıda zikredilen görevleri yapmak kaydıyla avarızdan muaftutulmuşlardır. Bu sebeple aynı görevleri yaptıkları sürece muafiyetlerinin devam etmesi hakkında ferman verilmiştir.

21 Rebiülevvel 1156 (15 Mayıs 1743).
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

موصت اب لکنست میکاره
 نظر علیه جوبله هدف خوب کوئی سود نداشته باشد بیضیه و همه مسخیں طبقاً مرتبت
 موصت اب آمیزشی نیز بگیرد
 چنانچه نهاد رعنی ایندرینه مخفی و مخدود است که سریعاً خانه داشت بلطفه نیز باعتراف کرد
 تلار و نهاد چیزها بگیرد خود را نهاد نهاده ایشی و مغایر مناسب نهادن خود را
 معاصر میگیرد این در عین حال از شرط خود را در دو قول داده غیر میگیرد این لوع
 دلخواه غیر رای و سر مسویه ایشی از این شرط خود را در دو قول داده و معاشر میگیرد این خود را
 سفیر بخانه همان شرط معمولی خود را در دو قول داده و معاشر میگیرد این همان شرط معمولی
 از شرط خود دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده و معاشر میگیرد این همان شرط معمولی
 صاده ایش رکیم از شرط دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده
 و فرقه ایش را در دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده
 و دو قول عرضه کرده ایش را در دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده
 نهاد نهاده ایش را در دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده
 لعنه ایش را در دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده
 و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده و معاشر میگیرد این شرط خود را در دو قول داده

بخاری

Decision addressed to the Kadi of Mostar

After the death of Bosnian architects Todor and Jovan who maintained the bridge on Neretva in Mostar which was erected by late Sultan Süleyman, as well as the towers, ammunition storage and palisades, a Ferman is sent appointing non-Muslims named Luka and Iconfar(?) as their replacement.

In return they would be exempted from taxes, except for *ispence* and house tax which they pay.

3 Rebiülevvel 1180 /9th August 1766
(Prime ministry, Ottoman archives)

Naredba mostarskom kadiji

Nakon smrti bosanskih neimara Todora i Jovana koji su održavali most na Neretvi u Mostaru što ga je podigao merhum Sultan Sulejman Han, kao i kule, skladište i palisade, poslan je ferman kojim se na njihovu dužnost postavljaju nemuslimani po imenu Luka i Iconfar(?). Oslobođaju se poreza, osim ispenče i glavarine koju su platili da bi bili imenovani.

3. Rebiül-evvel 1180/ 9. august 1766.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Mostar kadısına hükm

Mostar'da Neretva nehri üzerindeki merhûm Sultân Süleyman'ın yaptırdığı büyük köprünün tamir ve bakımı ile cebehane, şarampol ve kule tamiri görevlisi Bosnalı mimar Todor ve Yovan öldükleri için yerlerine Luka ve İconfar(?) Adlı gayrimüslimlerin tayini ve karşılığında ödedikleri ispençe ve hane vergisi dışında ayrıca vergi alınmaması ve tekaliften muaf olmaları hakkında ferman gönderilmiştir.

3 Rebiülevvel 1180 (9 Ağustos 1766).
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

ملکه داشتند
 و بگوییدند که اینکه مدتی امکان از خود را دارد و درین مدتی فهمیدند که خود را
 کنی خوبی و مفیدیست و نهایت شرکتی داشتند که با اینکه با اینکه عیاد نهادند و خواستند
 صور را زده اند از قبیل اینکه با اینکه زویی و از دستش میگیرند و همچنان که میگفتند
 آنکه خود را در این مدتی میگردند که میتوانند خود را باز خواهند کرد و با اینکه خود را
 دارند، خوبیدند از اینکه اینکه خوب است و خوب است منظمه اینکه دارند و خوب است اینکه
 لذتیست اینکه اینکه خوب است و خوب است منظمه اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 نیز پس از اینکه اینکه خوب است اینکه دارند، خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 و سرمه بپوشیدند و نهادند و اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند

۱

که اینکه اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند
 خود را پوشیدند که خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند و خوب است اینکه دارند

دست نویسنده

خواستگار

Decision addressed to the Governor of Bosnia

Inhabitants of Mostar went to the Kadý and reported that the pavement on the big bridge which was built by late Sultan Süleyman has been worn out with time. Consequently they are facing problems especially when rain sets in, because the water spreads around and particularly damages the wood parts of the Sultan Süleyman Mosque which is located in the castle adjacent to the bridge. That was why it was necessary to rehabilitate the decayed woodwork, which was also reported by the former Governor, Silahdar Mehmed Pasha. That was why paid workforce was used to repair the bridge and towers have been hired from Mostar and Kaza of Blagaj. Although eight towers with palisades were repaired, the repair of the bridge, the Mosque and other structures have not been completed. That is why the Ferman is sent, thereby ordering to finish the remaining work as well.

Evâsit-i Cemaziyelâhir 1196 / 24th

May – 2nd June 1782

(Prime Ministry, Ottoman archives)

Naredba bosanskom valiji

Stanovnici Mostara išli su kadiji i izvijestili ga da su kaldrma i vodovod na velikom mostu, što ga je izgradio merhum Sultan Sulejman Han, vremenom dotrajali pa da stoga imaju problema posebno kada pada kiša jer voda ide naoko i posebno štetni mesdžidu Sultana Sulejmana (!) koji se nalazi uz most u podnožju kule. Stoga je potrebno obnoviti istruhlu drvenariju u mesdžidu, o čemu je izvještavao i prethodni valija Silahdar Mehmed-paša. Zbog toga je za popravak i obnovu mosta, džamija, kula, tabija i palisada angažiran džerehor (plaćena radna snaga koja je gradila most i kule) iz mostarskog i blagajskog kadiluka. Iako je popravljeno osam kula sa palisadama, džamija i ostali objekti nisu dovršeni. Stoga se šalje ferman kojim se naređuje da se i to završi.

Evâsít-ý Cemaziyelâhýr 1196/ 24. maj-2. juni 1782.

(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

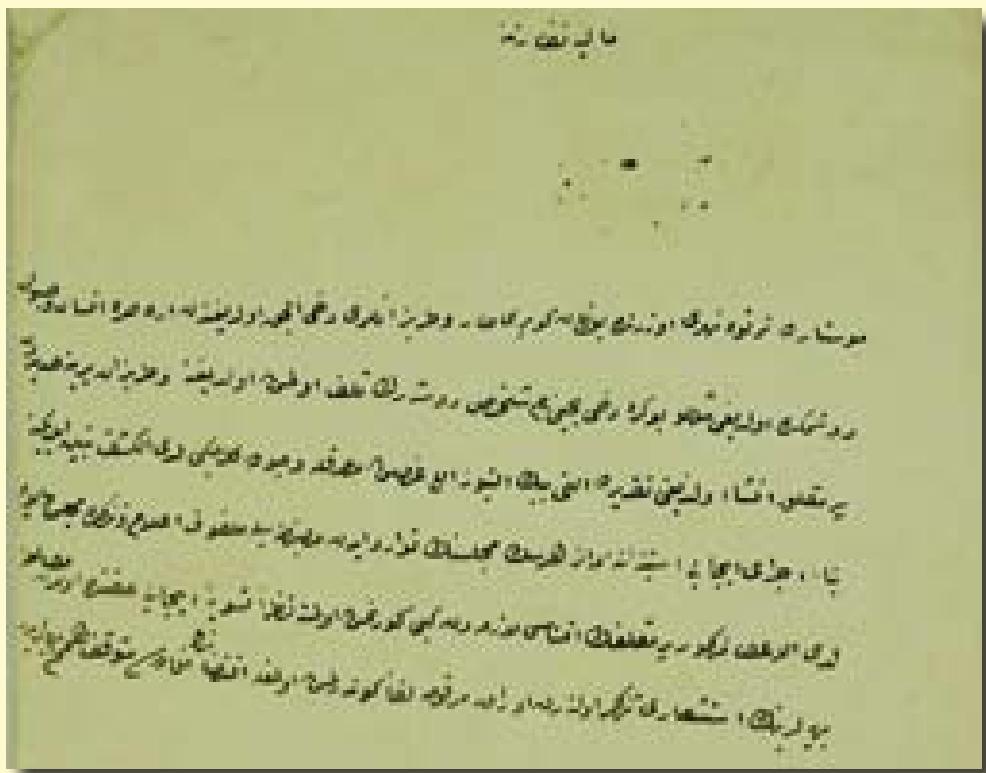
Bosna Valisine hukum

Mostar ahalisi kadıya gidip Neretva nehri üzerindeki merhûm Sultân Süleyman'ın yaptırdığı büyük köprüün kaldırımı ve döşemesi zamanla bozulduğundan yağmur yağınca üzerinde toplanan su kemerden geçip etrafa dağıldığından özellikle köprüye bitişik kale içinde bulunan Sultan Süleyman camiinin keresteleri çürüyüp tamir ve yenilenmeye ihtiyacı olduğu daha önceki vali Silahdar Mehmed Paşa tarafından bildirilmişti. Bunun üzerine gerek köprü ve cami ve gerekse diğer tamiri gereken kule, tabya ve şarampollerin tamiri için Mostar kazası ve Blagay kazasının cerehorları görevlendirilmiştir. Sekiz kule ile şarampoller tamir edildiği halde köprü, cami ve diğer binaların tamiri bitirilmemiştir. Bu sebeple tamirlerinin tamamlanması hususunda ferman gönderilmiştir.

Evâsit-ı Cemaziyelâhir 1196 (24 Mayıs-2 Haziran 1782)

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Dokument br. 13

BOA, A.MKT.NZD, nr. 138/56

To the Ministry of Finance

Since the bridge on Neretva river is narrow, and the fence is low, people and animals fall from time to time. This time a person named Yahya fell off the bridge and perished. That is why it is necessary to set up an iron fence instead of the present low fence. This work is estimated to cost 6,650 Kurush. It is appropriate the funds be met by the Ministry of Finance.

1271 (1854)
(Prime Ministry, Ottoman archives)

Ministarstvu finansija

Kako je most na rijeci Neretvi uzak a ograda niska dešava se da s vremena na vrijeme ljudi i životinje padnu u vodu. Tako je ovoga puta s mosta pala osoba po imenu Jahja i utopila se. Zbog toga je potrebno umjesto postojeće niske ograde (trabzan) postaviti željeznu ogradu (parmakluk). Ovaj se zahtjev smatra prikladnim i od strane ministarstva finansija se odobrava 6650 groša.

1271/1854.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Maliye Nezâreti'ne

Mostar'da Neretva nehri üzerinde bulunan köprü dar ve trabzanları alçak olduğundan ara sıra insan ve hayvan düşmektedir. Bu defa da Yahya adlı bir şahıs düşerek telefon olduğundan trabzan yerine demirden parmaklık yapılması gerekmektedir. Bu iş için 6650 guruş masrafla yapılacağı anlaşıldığından Maliye Nezareti'nce karşılanması uygun görülmüştür.

1271 (1854)
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

To Mahmud Pasha

Not without some difficulties on the road that we have reached Mostar in good health. The demand is made to the directors in Neretva and Konjic about the procurement of the necessary wood for the bridges.

7 Şaban 1280/ 17th January 1864

Mahmud Paši

O tome kako je nakon teškoga puta konačno uzdravlju stigao u Mostar i kako je izdao naređenje konjičkim i neretvanskim vlastima vezano za nabavku potrebnog drveta za mostove.

7. Šaban [12]80/ 17. januar 1864.

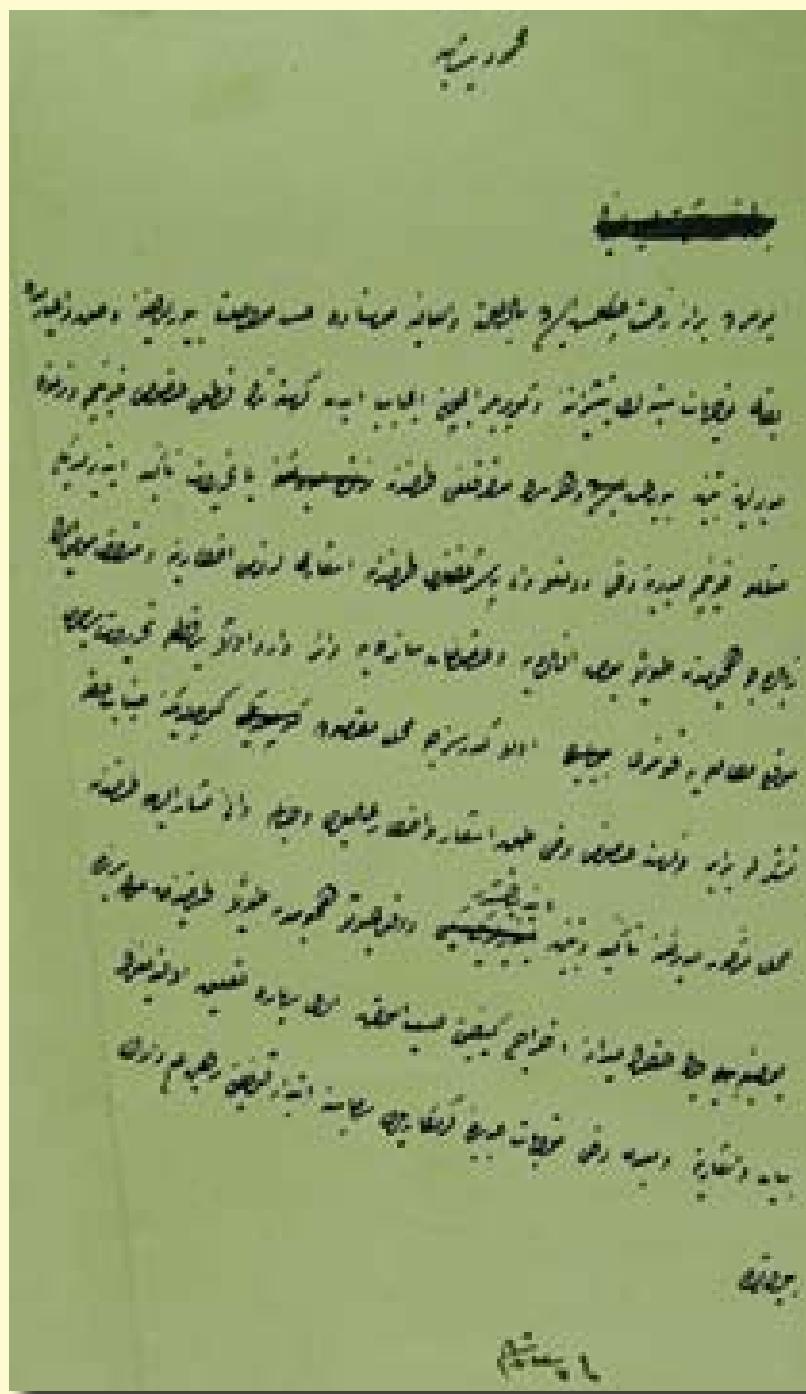
Mahmud Paşa'ya

Yollarda biraz zahmet çekilmiş olsa da sıhhatle Mostar'a varıldığına ve köprüler için gerekli kerestenin kesimi için Koniçe ve Neretva müdürlерine tenbihte bulunulduğuna dair.

7 Şaban [12]80 (17 Ocak 1864)

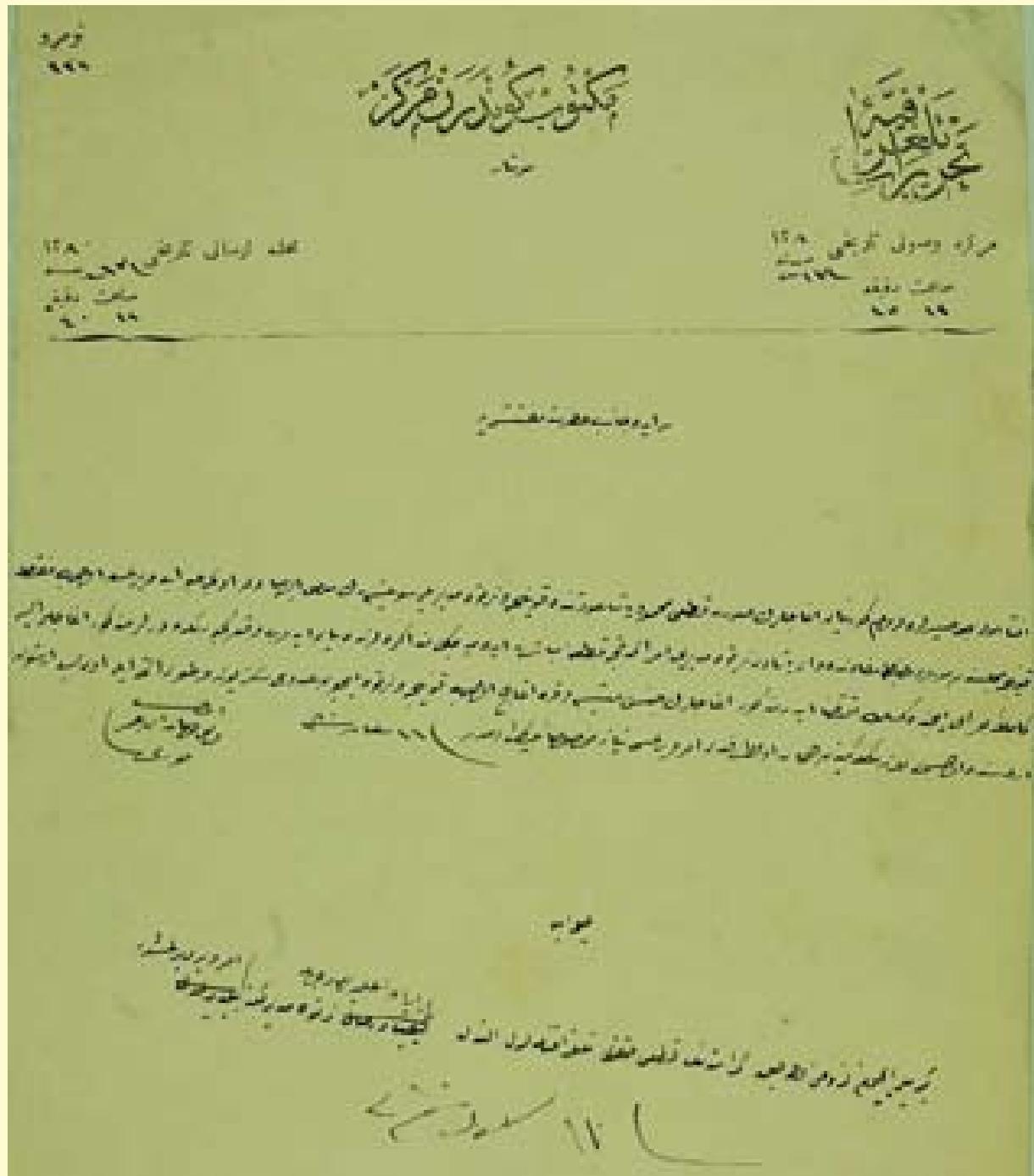
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Dokument br. 14

BOA, TŞR. BNM, nr. 12/60

Dokument br. 15

BOA, TŞR. BNM, nr. 13/17

To Mr. Inspector in Serail

The Director for Neretva reported that he would not start the work before he could meet with Mahmud Pasha upon the latter's return and unless he receives the order to cut the trees necessary for the bridges. This work needs to be completed during the current month. The wood should be oak and elm, 6 to 15 arshins long. I kindly plea for an immediate order to cut 800 trees.

Division Commander, Ömer Fevzi
16 Şaban 1280 / 26th January 1864

Reply:

We received the telegraph, notifying us on the need to procure wood for bridges. With the will of Sultan Abdülaziz the order is issued to the director.

17 Şaban 1280 / 27th January 1864
(Prime ministry, Ottoman archives)

Gospodinu mufetišu (inspektoru) na dvoru

Upravnik Neretve je izvijestio kako neće početi s radovima prije nego što se susretne s Mahmud-pašom i dok ne dobije naredbu da počne sijeći stabla potrebna za mostove. U ovom mjesecu bi trebalo završiti poslove oko sječe. Drvo bi trebalo da bude hrastovo i brestovo, dužine 6-15 aršina. Molim Vas da se odmah izda naredba za sjeću 800 stabala.

Komandant General pukonvik
Omer Fevzi

16. Šaban 1280/ 26. januar 1864.

Odgovor:

Primili smo telegraf kojim nas obavještavate o potrebi nabavke drveta za mostove. Carskom voljom sultana Abdulaziza izdata je naredba neretvanskim vlastima.

17. Šaban 1280/ 27. januar 1864.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Saray'da Müfettiş Bey'e

İnşa olunacak köprüler için gerekli olan ağaçların kesimi Mahmud Paşa'nın dönüşünde Konice ve Neretva müdürleriyle görüşüştükten sonra yapılacağından Neretva Müdürü emir almadıkça işe başlamayacağını bildirdiği için vakit geçirmektedir. Ağaçların tamamının ise bu ay içinde kesilmesi gerekmektedir. Ağaçların meşe ve karaağaç cinsinden uzunluğu 6 ilâ 15 arşin arasında değişen 800 ağaç kesilmesi için hemen emir verilmesi istirham olunur.

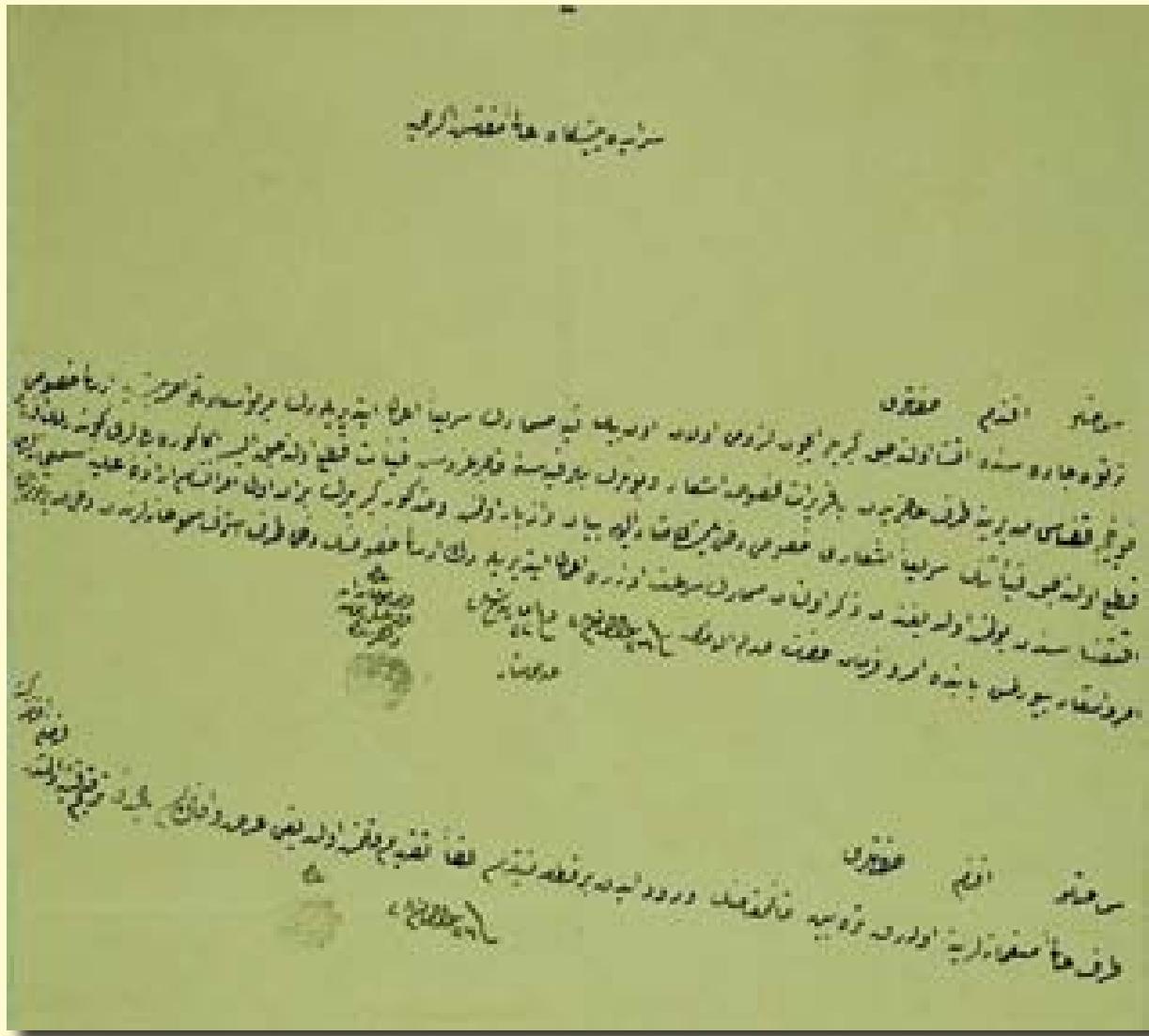
Ferik Kumandan Ömer Fevzi
16 Şaban 1280 (26 Ocak 1864)

Cevap

Köprüler için gereken kerestenin kesilmesi hakkında gönderdiğiniz telgraf alındı. Sultan Abdülaziz'in iradesi üzere Neretva müdürlüğüne emir verilmiştir.

17 Şaban 1280 (27 Ocak 1864)
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Dokument br. 16

BOA, TSMK, BNM, nr. 17/12

To the Inspector Pasha in Serail

My Munificent Lord,
With a special official letter, the Director in Konjic was notified about the urgency to procure 10,000 kiyye [1 kiyye=1.25 kg] of nails to General Ahmed Pasha to be used for the bridges to be built on Neretva, and was asked to indicate the price per kiyye. Telegram about this issue (is sent) as an order to the director in Konjic.

26 Ševval 1280 and 22 March 1280 /
4th April 1864

In Mostar
Yours, Division Commander in
Bosnia and Herzegovina
[Seal]: Ömer Fevzi

My Munificent Lord,
Annexed is the letter of the
District-Governor of Trebinje.
Waiting for my Lord's orders,

26 Ševval 1280 (4th April 1864)
Yours, Ömer Fevzi
(Prime ministry, Ottoman archives)

Mufetiš Paši na dvoru

Plemeniti Gospodine
Specijalnim dopisom su obaviješteni konjički upravnici o tome da je hitno potrebno poslati generalu Ahmed-paši zahtjev za nabavku 10000 oka klinova koji će se koristiti za mostove na Neretvi. Zatraženo je da se precizira cijena svake oke. Telegraf kojim se konjičkim vlastima naređuje izvršenje.

26. Ševval 1280. i 22. Mart 1280. (4. april 1864.)

U Mostaru
Rob, general pukovnik, komandant jedinica u Bosni i Hercegovini
[Pečat]: Omer Fevzi

Velikodusni gospodine,
u prilogu Vam šaljemo pismo od trebinjskog kajmakama.
Čekamo Vašu zapovijed.

26. Ševval 1280. i 22. Mart 1280.
(4. april 1864.)
(Osmanski arhiv
predsjedništva vlade)

Sarayda Müfettiş Paşa'ya

Semâhatlü Efendim Hazretleri
Neretva üzerinde inşa olunacak köprüler için lüzumu olan on bin kiyye çivinin süratle yaptırılması Mirliva Ahmed Paşa'ya gönderilmesi hususu Koniçe Müdüriyete özel yazı ile bildirilmiş ve her kiyyesinin kaç guruş olacağının belirtilmesi istenmiştir. Bu hususun Koniçe Müdüriyete emredilmesi konusunda telgraf.

26 Ševval 1280 ve 22 Mart 1280 (4 Nisan 1864)

An-Mostar
Bende-i Ferik kumandan-ı firka-yı asker-i Bosna ve Hersek
[Mühür]: Ömer Fevzi

Semâhatlü Efendim Hazretleri
Tirebin kâimmakâminin gelen yazısı ek olarak leffen gönderilmiştir.
Fermân efendimizindir.

26 Ševval 1280 (4 Nisan 1864)
[Mühür]: Bende Ömer Fevzi
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

فرموده از میهن صفویه

از توانسته
زندگان خود را از این دنیا می پسندید
از زندگان خود را بگذرانید و از زندگان خود را در قدر ایام زندگانی خود را
نکرد. برای این سبب کلیه ملکه ایرانی میرزا علی شاه را از حضور اسلام نمود
این سلطنت از سرپاد اخلاق پنهان شده بود از این دلیل در حقیقت بود که ملکه مادر
امیر شاه علی شاه فرزند امیر شاه و پسر علی شاه را دارا نداشت بلکه مادر امیر شاه
برادر ایشان نموده این اتفاق باعث شد که برادر ایشان و برادران ایشان از این
حکومت خود بپرهیز نموده باشند. این اتفاق نفع نداشت بلکه این اتفاق
نماینده نفع برای امیر شاه و برادران ایشان نبود بلکه این اتفاق نفع برای مادر امیر شاه
امیر شاه را در حقیقت نجات داده بود این اتفاق برای مادر امیر شاه خوب بود
که این اتفاق از این دلیل باشد که مادر امیر شاه از بزرگ امیر شاه بود که این اتفاق
این اتفاق نفع برای امیر شاه داشت اما این اتفاق نفع برای مادر امیر شاه نداشت بلکه
این اتفاق از این دلیل باشد که مادر امیر شاه از بزرگ امیر شاه بود

امیر شاه از این دلیل از خوشبختی برخاسته بود

**To His Royal Highness
Commander Pasha**

The Director have already been informed that it is necessary to urgently make 10,000 kiyye [1 kiyye=1.25 kg] of nails in Konjic, for the needs of the works on the bridges to be built on Neretva. Konjic Director has reported that the nail production has started and that the artisans set a price of 3.5 Kurush per kiyye. It is furthermore reported that as the nails are produced by the poor people, their fee is to be paid and nails sent as produced. Ahmed Pasha is already asked to send 15,000 Kurush to Konjic.

**17 Zulkade 1280 / 24th April 1864
(Prime Ministry, Ottoman archives)**

**Njegovu veličanstvu
Komandant-paši**

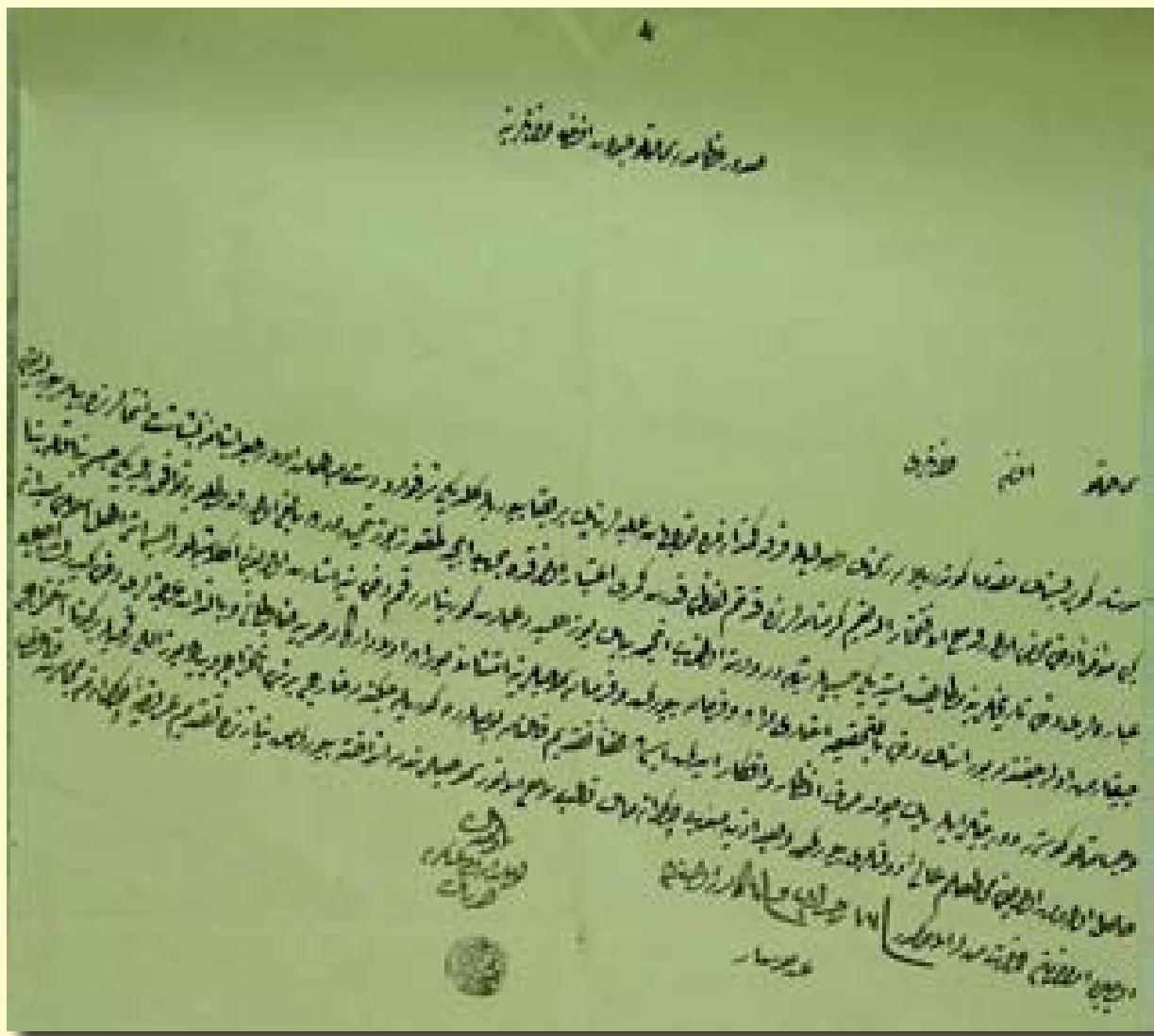
Konjičkim vlastima je već ranije saopćeno da je potrebno napraviti 10 000 oka klinova za potrebe radova na mostovima na Neretvi. Konjički upravnik je izvijestio kako se počelo sa izradom klinova i da zanatlje svaku oku cijene 3,5 groša. Dalje se izvještava da klinove pravi siromašni puk, te da se zbog toga pare odmah uplaćuju, a klinovi se šalju kad se proizvede određena količina, te da je general Ahmed-paša već poslao 15 000 groša u Konjic.

**17. Zulkade 1280/ 24. april 1864.
(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)**

**Kumandan Paşa
Hazretlerine**

Neretva nehri üzerinde inşa olunacak köprü malzemesi için kumandanlıktan yapılan istek üzerine 10.000 kiyye çivinin daha önce Koniçe kazasında süratle yaptırılması müdürlüğe bildirilmiştir. Koniçe müdürenin cevabına göre çivi yapımına başlanmış ve esnaf her kiyyesi için 3.5 guruş istemiştir. Çiviyi kesenlerin fakir halk olmaları sebebiyle paralarının ödenmesi, çivinin peyderpey gönderilmesi ve Mirliva Ahmed Paşa'nın 15.000 guruş Koniçe kazasına göndermesi bildirilmiştir.

**17 Zulkade 1280 (24 Nisan 1864)
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)**

To the Judge of the Army My Munificent Lord

In the picture of the bridge as well as the in the official letter I have received, the word mentioned: "kad-temme" (my power) corresponds to the number 974 in Ebed calculation, and as the dates marked as "bridge built" and "tower built" relates to this date, there is no doubt about the mentioned date. Nevertheless, in order to understand what the number 1,150 stands for, we have looked through clear binoculars, however, could not see anything else than the mentioned number.

Waiting for orders.

17 Receb 1281 and 4 Kanunievvel
1280 (15th December 1864)
Mostar
Yours, Military Commander in
Herzegovina
Seal of General Ömer Fevzi

Njegovoj ekselenciji, Kazaskeru Dživan Efendiji

Plemeniti Gospodine,
Nema nikakve sumnje da riječ 'kad-temme' - koja se vidi na skici mosta i koja se nalazi u odgovoru kojem sam dobio – odgovara 974. godini, kada se obračuna brojčana vrijednost slova, baš kao što odgovaraju i riječi "džisr bena" i "kule bena". Međutim, vezano za 1150. godinu koja se također nalazi na mostu, ovdašnji oficiri i lično ja išli smo da utvrđimo na šta se odnosi ali nismo uspjeli. Koristili smo vrlo dobre durbine ali se ne vidi ništa drugo osim broja 1150.

Zapovijed i ferman pripadaju mom Gospodinu.

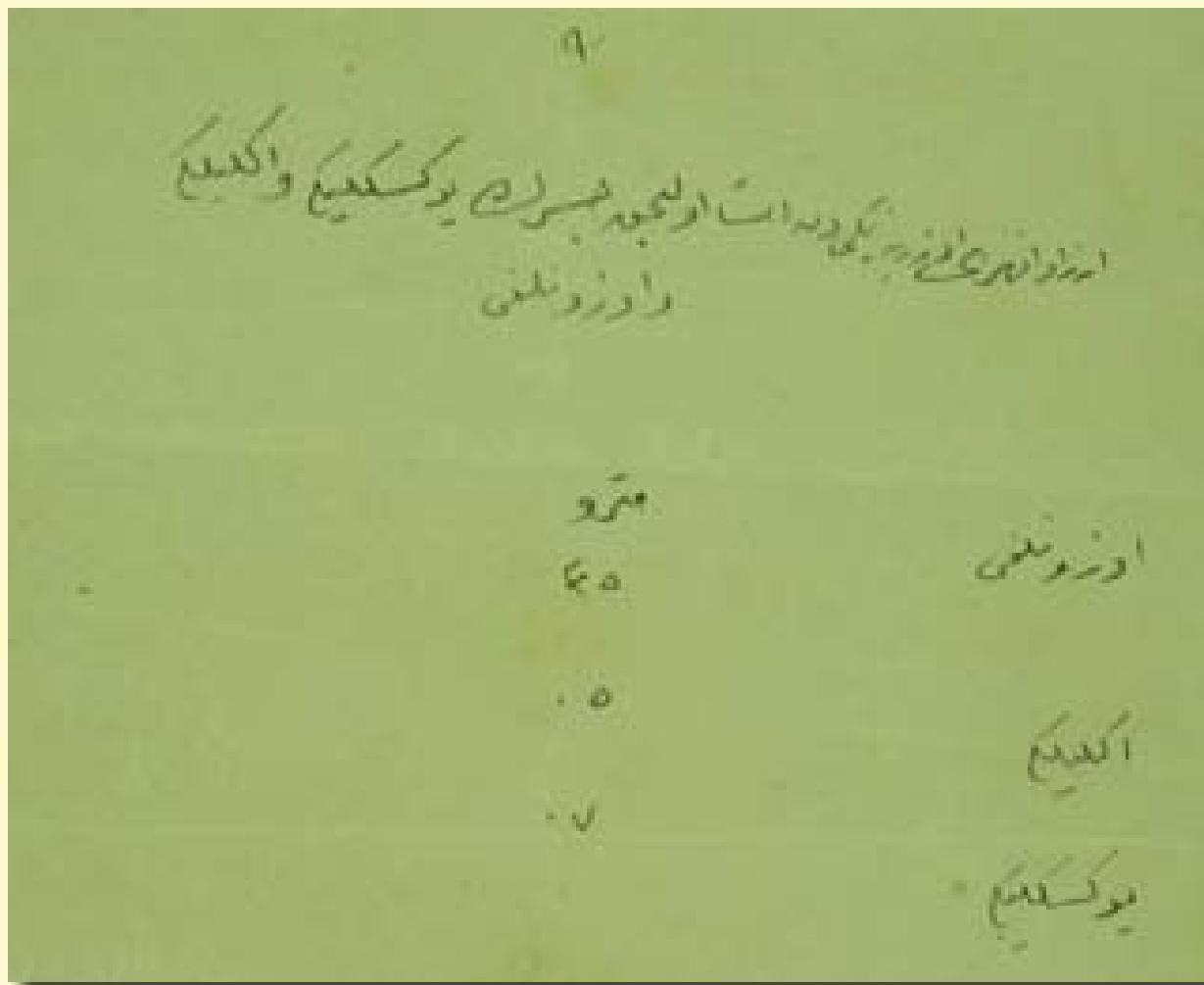
17. Redžeb 1281. i 4. Kanunievvel
1280. (15. decembar 1864.)
U Mostaru,
Rob
Komandant hercegovačkih odreda
Ferik Omer Fevzi 1271 (pečat)

Sudûrdan Civan Efendi Hazretlerine

Semahatlı Efendim Hazretleri
Mostar köprüsünün gönderilen resmi ve cevap olarak aldığım yazda "kad-temme" kelimesi ebed hesabıyla 974 olduğundan "cırı benâ" ve "küle benâ" bu tarihe uyduğundan tarihte bir şüphe bulunmamaktadır. Ancak 1150 rakamının neye işaret ettiği anlaşılması için buradaki erkan-ı harbiye zabitleri ve bizzat ben giderek büyük ve net gösteren durbünlerle baktığımız halde rakam dışında bir şey görülememiştir.

Emr ve ferman efendimindir.

17 Receb 1281 ve 4 Kânûnievvel
1280 (15 Aralık 1864)
An-Mostar
Bende
Hersek Askeri Fırkası Kumandanı
Ferik Ömer Fevzi 1271 (Mühür)

TŞR. BNM, nr. 31/25

Height, Width and Length of the Bridge to be re-built over Radobolya River

Length	35 meters
Width	5 meters
Height	7 meters

(Prime Ministry, Ottoman Archives)

Dimenziye mosta na Radobolji koji treba da se ponovno izgradi:

Dužina:	35 m
Širina:	5 m
Visina:	7 m

(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Radobolya nehri üzerine yeniden inşa olacak köprünün Yüksekliği, Eni ve Uzunluğu

Uzunluğu	35 metre
Eni	5 metre
Yüksekliği	7 metre

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Drawing of the bridge over Neretva River in Mostar

Two stones with scripts on the foundation of the Bridge

"Completed in the year 1150" This record could not be interpreted

"Bridge built" 974

"Tower built" 1087

As these dates are written on the foundation of the bridge near the watermark at the left hand side of the river, it should correspond to the tower there.

18

5.5

3.5

27 zira [1 zira=1.78m], the height of the arch over the water level is 27 zira in August 8, 1280 (20th August 1864)

Vertical view of the Bridge

Height of Bridge from Tower base to the top 18 zira

Height of one base 5.5 zira

Distance between two tower bases 38.5 zira

Water height up to base 3.5 zira

Lateral view of the bridge

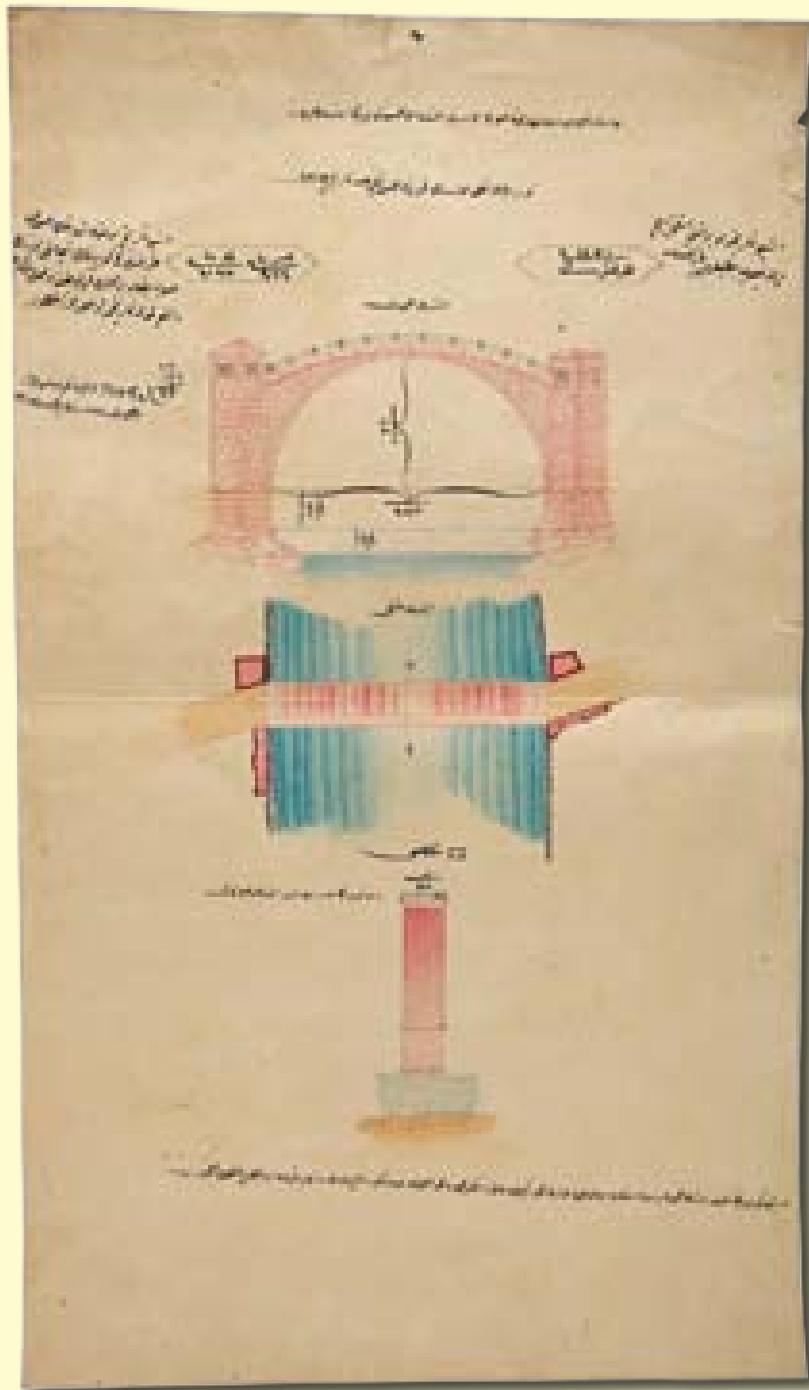
Cross section „Be“ to „De“ (width of a tower) 5.5 zira

* Aqueduct on the bridge

The arch of the bridge is an ellipsoid of 38.5 zira to 18 zira, close to circular form.

(Prime Ministry, Ottoman Archives)

Dokument br. 19

Plan-Proje, nr. 3191

Nacrt mosta izgrađenog na rijeci Neretvi u kasabi Mostar

Dva kamena iznad temelja mosta na kojima se nalaze dva tariha (dvije godine)

"Završeno 1150. godine". Iz ovog se zapisa ništa ne razumije.

Izgradnja mosta 974

Izgradnja kule 1087

Ovaj datum koji se nalazi s lijeve strane iznad temelja mosta, blizu vode, trebao bi biti datum koji se odnosi na tu kulu.

18

5,5

3,5

27 aršina. 8 august 1280. (20. august 1864.) visina od luka do vode iznosi 27 aršina.

Most – vertikalno

[Visina od postolja kule do gornje granice mosta] 18 aršina

[Visina jednog postolja] 5,5 aršina

[Razdaljina između postolja dvaju kula] 38,5 aršina

[Visina vode do dna postolja kule] 3,5 aršina

Most - horizontalno

Presjeci "be" i "de" [širina jedne kule] 5,5 aršina

*Vodovod koji je išao preko Starog mosta

Luk ovog mosta ima oblik polukruga sa velikom osovinom od 38,5 aršina i malom od 18 aršina, baš kako je i prikazano u vertikalnom prikazu mosta.

(Osmanski arhiv predsjedništva vlade)

Mostar kasabasında Neretva nehri üzerinde inşa olunmuş köprüünün çizilmiş resmidir.

Köprüünün temeli üzerinde tarih yazılı olan iki taş "1150 senesinde tamamlandı". Bu tarih kaydından bir şey çıkartılamamıştır.

"Cisr benâ" 974

"Kule benâ" 1087

Bu tarih Neretva nehrinin sol tarafındaki köprüünün ayağı üzerinde suya yakın bir yerde olduğundan oradaki kulenin tarihi olması gereklidir.

18

5,5

3,5

27 zira. 8 Ağustos 1280'de (20 Ağustos 1864) kemerden suyun üstüne kadar olan yükseklik 27 ziradir.

Köprüünün Dikey Görünüşü

[Kule kaidesinden köprü üst sınırına kadar yüksekliği] 18 zira'

[Bir kaidenin yüksekliği] 5,5 zira'

[İki kule kaidelerinin arası mesafesi] 38,5 zira'

[Kaide zeminlerine kadar olan su yüksekliği]

3,5 zira'

Köprüünün Yatay Görünüşü

"Be" ve "de" kesiti [bir kulenin genişliği] 5,5 zira'

* Köprüün üzerinden geçirilmiş suyolu

Bu köprüün kemeri, dikey çiziminde işaret edildiği gibi büyük mihveri 38,5 zira ve küçük mihveri 18 zira olarak daireye yakın bir eğridir.

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Biografija prof. dr. İdris Bostan

İdris Bostan je redovni profesor na Odsjeku historije Fakulteta za književnost Istanbulskog univerziteta (Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü). Doktorirao je 1985. na temu *XVII yüzyılda Tersâne-i Âmire (Centralno brodogradilište u XVII stoljeću)* na istom fakultetu, na Katedri za osmansku civilizaciju i institucije. Godine 1992. izabran je u zvanje docenta, a 1998. u zvanje profesora. Prof. Bostan je vršio naučna istraživanja na polju historije pomorstva kod Osmanlija u klasičnom razdoblju, historije pomorske trgovine i historije egejskih otoka. Također je istraživao i na polju politike Osmanskog Carstva u južnim predjelima i prisutstva Osmanlija u Africi. Šef je programa za postdiplomski studij pod nazivom *Istraživanje Mediterana*, na Istanbulskom univerzitetu. Objavio je sljedeće knjige: *Organizacija osmanske mornarice: Centralno brodogradilište u XVII stoljeću* (Ankara 1992), *Osmanske galije i galeoni* (İstanbul 2005), *Aktivnosti osmanskog pomorstva od Beyluka do Carstva, Osmanlije i more* (İstanbul 2006), *Piratstvo na Jadranskom moru: osmanlije, uskoci i venecijanci* (İstanbul 2009).

Biography of İdris Bostan, PhD

İdris Bostan is a professor in the History Department of the Faculty of Letters at İstanbul University. In 1985, he obtained his Ph.D. with a doctoral dissertation entitled "The Imperial Arsenal (shipyard) in the 17th Century." In 1992, he became an associated professor and in 1998 a full professor. He has published books and articles about maritime history, the history of the maritime trade and the Aegean islands during the classical period of the Ottoman Empire. He also has conducted research about the southward policies and African presence of the Ottoman Empire. He is the Head of post-graduate studies within the Mediterranean World Studies at İstanbul University. He has published the following books: *Organization of the Ottoman Navy: The Imperial Arsenal (shipyard) in the 17th Century* (Ankara 1992), *Ottoman Galleys and Galleons* (İstanbul 2005), *Ottoman Maritime Activities From Beylik to Empire* (İstanbul 2006), *Ottomans and the Sea* (İstanbul 2007), *Piracy on the Adriatic Sea: Ottomans, Uskoks, Venetians* (İstanbul 2009).

Prof. Dr. İdris BOSTAN'ın Biyografisi

İdris Bostan, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. 1985'te XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire konulu tezi ile Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü'nde doktor, 1992'de doçent ve 1998'de profesör oldu. Klasik Dönem Osmanlı Deniz Tarihi, Deniz Ticaret Tarihi ile Ege Adaları konusunda kitap ve makaleleri yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti ve Afrika'daki varlığını esas alan araştırmaları bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Başkanı olan Prof. Bostan'ın *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* (Ankara 1992), *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri* (İstanbul 2005), *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği, Osmanlılar ve Deniz* (İstanbul 2006), *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler* (İstanbul 2009) adlı kitapları bulunmaktadır.

SADRŽAJ

- Uvodna riječ izdavača* 3
Histroija Starog mosta 7
Dokumenti 26
Biografija prof. dr. Idris Bostan 61

CONTENT

- Introductory Words of the Publisher* 4
History of the Old Bridge 13
Documents 26
Biography of Idris Bostan, PhD 61

İÇİNDEKİLER

- Önsöz* 5
Mostar Köprüsünün Tarihi 19
Belgeler 26
Prof. Dr. Idris Bostan'ın Biyografisi 62

60 GODINA MUZEJA HERCEGOVINE U MOSTARU 1950 - 2010.

MUSEUM OF HERZEGOVINA
MOSTAR

Bajatova br. 4, 88104 Mostar, Tel: +387 (0)36 555 215, Tel/fax: +387 (0)36 551 602
e-mail: muzej.herc@bih.net.ba, www.muzejhercegovine.com
